

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra Elektronické kultury a sémiotiky

Bc. Jacqueline Bernasová

Facebook jako digitální archiv

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Irena Řehořová, Ph.D.

Praha 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 27. června 2023

.....

Jacqueline Bernasová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí diplomové práce, Mgr. Ireně Řehořové, Ph.D., za veškeré připomínky, cenné rady a čas, který této práci věnovala. Díky patří také mé rodině a přátelům, kteří mi byli neochvějnou podporou v průběhu celého studia.

Abstrakt

Práce se zabývá archivy na Facebooku. Téma je zpracované kombinací teoretických a praktických postupů. V teoretické části práce jsou představeny koncepty uvádějící do problematiky archivů a dnešní podoby digitálních archivů. Dále se věnuji teorii Laury Millar, která blíže popisuje povahu archivů z hlediska jeho obsahu, instituce a místa. Následuje praktická část práce, kdy ve třetí kapitole provádím analýzy Facebooku. Provádím dvě analýzy, jedna je zpracována z pohledu správců sítě, druhá z pohledu jejích uživatelů. V obou analýzách sleduji stejné aspekty vydefinované za pomoci teorie Laury Millar, sleduji Facebook z hlediska obsahu archivu a jakožto místa pro vedení archivu. Zvláštní část je věnována vedení osobních archivů na Facebooku. Díky podvojnému sledování se objevují rozdílnosti v pojetí sítě z pohledu obou zmíněných stran. Výsledky analýz jsou následně zaopatřeny poslední čtvrtou teoretickou kapitolou, ve které se snažím vypořádat s praxí zakotvit v širších teoretických kontextech. Cílem práce by mělo být co nejpřesnější popsání situace, ve které Facebook s ohledem na téma archiv funguje jinak pro své správce než pro své uživatele.

Klíčová slova: archiv, Facebook, osobní archiv, sociální síť, uživatelská data, paměť

Abstract

The thesis deals with Facebook archives. The topic is treated by a combination of theoretical and practical approaches. In the theoretical part of the thesis, the first chapter provides an introduction to the concepts of archives and the digital form of archives today. In the second chapter, I discuss Laura Millar's theory, which details the nature of archives in terms of its content, institution and place. This is followed by the practical part of the thesis, where in the third chapter I conduct an analysis of Facebook. I conduct two analyses, one from the perspective of the administrators of the network and the other from the perspective of its users. In both analyses I follow the same aspects defined using Laura Millar's theory, I observe Facebook in terms of the content of the archive and as a place for keeping the archive. Due to the double observation, differences emerge in the conception of the network

from the perspective of the two aforementioned parties. The results of the analyses are then accompanied by a final fourth theoretical chapter in which I attempt to ground the observed practices in broader theoretical contexts. The aim of the work should be to describe as accurately as possible the situation in which Facebook works differently for its administrators than for its users in relation to the topic of the archive.

Keywords: archive, Facebook, personal archive, social networks, user data, memory

Obsah

Úvod.....	1
1. Proměny archivů: od Foucaulta k Facebooku	3
1.1. Nová koncepce archivu	3
1.2. Digitální archivy.....	6
1.3. Sociální sítě jako nové (osobní) archivy	8
2. Archiv podle Laury A. Millar.....	15
3. Facebook jako archiv.....	22
3.1. Archiv na Facebooku z pohledu správců	25
3.1.1. Archiválie.....	25
3.1.2. Archiv jako místo.....	33
3.2. Archiv na Facebooku z pohledu uživatelů	42
3.2.1. Archiválie.....	42
3.2.2. Archiv jako místo.....	52
4. Vztah mezi správci a uživateli Facebooku	57
Závěr	62
Zdroje.....	67

Úvod

Facebook brzy oslaví dvacet let svého fungování. I po tolika letech je stále řazen mezi největší, nejúspěšnější, nejvyužívanější internetové platformy vůbec, se stále zvyšujícím se počtem uživatelů a finančních zisků, ale také kauz s úniky dat nebo porušování soukromí. Vliv sítě na společnost po celém světě je nepopíratelný a díky uběhlým rokům je možné dostatečně sledovat určité výhody, ale i problémy, které síť přinesla a stále přináší. Digitální prostor je stále z velké části nepochopeným fenoménem, kterému je teprve potřeba porozumět, abychom se ho naučili smysluplně využívat ve všech jeho možnostech. Já si dala za cíl malou část tohoto prostoru prozkoumat, popsat a vztáhnout do širších kontextů. Z výše uvedených důvodů, ale i dalších, jakým je technologické nastavení sítě, je jisté, že se na Facebooku hromadí obrovské množství digitálního materiálu. Zajímalo mě, o jaký materiál se jedná, jaká je jeho povaha, jak a kde je uchovávaný, organizovaný, využívaný, komu je přístupný, kdo a kdy ho maže. Jinými slovy, v této práci mě bude zajímat Facebook jako specifický *archiv*. Jak by měly ukázat první části práce, archiv je neodmyslitelně spojen s otázkou moci. Existují určité rozdíly v pojmání archivu s ohledem na to, zda jsme vlastníky moci nebo těmi, kdo moci podléhá. I na základě této myšlenky jsem se rozhodla určit jako hlavní tezi své práce následující tvrzení: Facebook s ohledem na archiv funguje pro jeho správce výrazně jinak než pro jeho uživatele. V nadcházejících kapitolách se budu snažit co nejpřesněji popsat, jak tato rozdílnost funguje, v čem se jednotlivé způsoby pojmání sítě liší a co je pro Facebook jako archiv specifické.

Svou diplomovou práci jsem se rozhodla pojmout jak teoreticky, tak prakticky. První dvě kapitoly jsou teoretického rázu, ve třetí kapitole zpracovávám analýzy, nakonec práci završuji opět teoretickou kapitolou. V první kapitole představím teoretický rámec k tématu archivů, který se opírá zejména o myšlenky Michela Foucaulta a Jacquese Derridy. Zásadní je jejich pojmání archivu jako abstraktní entity, ve které je možné realizovat moc. Dále popíšu, jak dnes vypadají digitální archivy, zajímají mě zejména ty na sociálních sítích, případně konkrétně na Facebooku. Druhou kapitolu věnuji teorii archivů podle Laury Millar, jež nastolí výzkumný rámec pro analytické části práce. Jedná se zejména o trojí pojetí archivů: archiv jako materiál, archiv jako instituce a archiv jako místo. Z koncepce Millar využiji jen ty poznatky, které se dají vztáhnout i na digitální archivy. Facebook není *archivní institucí* v tradičním smyslu a některé z povinností či praktik fungování archivů, jež popisuje Millar, se jej netýkají. V případě sledování archivu jako materiálu (neboli archiválií) Millar

navrhne schéma, dle kterého existuje pět úrovní obsahu. U archivu, jako místa, sleduje kvality jako je bezpečnost nebo stabilita. Všechny tyto aspekty budu sledovat v případě Facebooku v analýzách ve třetí kapitole. Ve Foucaultově pojetí, z něhož v této práci také vycházím, je archiv spojen s mocenským působením. V případě Facebooku ho lze spatřovat v odlišném nastavení přístupnosti a možnostech spravování archivu pro správce a uživatele platformy. V této souvislosti jsem se rozhodla provést dvě analýzy fungování Facebooku jako archivu: jednu z pohledu správců sítě, druhou z pohledu jejích uživatelů. U obou pohledů budu sledovat výše zmíněné dva typy archivů (jako materiál a jako místo). Ve čtvrté kapitole se pokusím výsledky analýz vztáhnout k teoretickým konceptům. Výsledkem této práce by mělo být co nejpřesnější popsání situace na Facebooku s ohledem na koncept *archivu*.

1. Proměny archivů: od Foucaulta k Facebooku

1.1. Nová koncepce archivu

Francouzský filosof Michel Foucault je jedním z hlavních představitelů nového myšlení o archivech ve 20. století. Díla, ve kterých se těmto proměnám věnoval vydával už od 80. let a patří mezi ně např. *Slova a věci*, *Dohlížet a trestat* a zejména *Archeologie vědění*. Koncept archivu je v jeho textech úzce spojen s dalšími tématy, kterým se opakovaně věnuje, jako je např. otázka moci, vědění, diskursu. Jeho pojetí archivu je pro tuto práci relevantní zejména tím, že jej nechápe jako konkrétní instituci, ani jako shromaždiště materiálních artefaktů. Jak uvádí Eliassen, „archiv“ se ve Foucaultovském pojetí objevuje nejméně ve třech významech. Zaprvé: „archiv“ je systematická kategorie; odkazuje na analýzu diskursu v jeho „archivní modalitě“ (Eliassen, 2010, s. 4). Foucault se tak snaží vymanit z přístupů, které byly s archivy často spojovány – tradice, evoluce, vývoj, vliv, epocha a tak dále. Na rozdíl od klasické kontinuity příběhů zachycených v archivech se zaměřuje na diskontinuitu, namísto univerzálního se soustředí na jednotlivé a specifické.

Foucault říká, že rozkrývání významů v archivech je vhodné nazývat *archeologií*, protože: „tento termín nepodněcuje k pátrání po nějakém počátku; nespojuje analýzu s nějakým výkopem či geologickou sondou. Označuje obecné téma popisu, který zkoumá „již řečené“ na rovině jeho existence. (...) Archeologie popisuje diskursy jako specifické praktiky v žilvu archivu.“ (Foucault, 2002, s. 201) Jeho ambicí bylo analyzování historických dokumentů, ale okleštit je od zavedených způsobů interpretace. Těmi byly nejčastěji kontext, vliv nebo tradice. Proto Foucault nabízí „defamiliarizovat“ archivy. Odlepit od historického materiálu všechny způsoby interpretace a sledovat je jednotlivě ve své nejsurovější podobě. (Eliassen, 2010, s. 6)

Zadruhé: „archivem“ se zabývá z hlediska jeho funkce jako historicky zakotvené instituce“ (Eliassen, 2010, s. 4). Eliassen zdůrazňuje, že: „archiv ve Foucaultově analytické terminologii by neměl být zaměňován se skutečnou institucí; je to naopak princip uspořádání, který se stává viditelným prostřednictvím vzorců podobnosti a rozdílu, jež zakládají individualitu historických souborů diskurzů“ (Eliassen, 2010, s. 10). V tomto ohledu Foucault zamýšlí specifická místa, která mají za cíl získávat a organizovat objekty v průběhu času. Navrhuje, že archiv je nejen úložištěm jednotlivých lidských událostí, ale také zařízení a nástroj k ovládnutí občanů ve státě. Příklad Foucault uvádí z lékařského

prostředí: „Klinická medicína, chápána jako obnovování hledisek, obsahů, forem a samotného stylu popisu, jako používání induktivních a pravděpodobnostních postupů v myšlení, typů označování kauzality, zkrátka jako obnovování modalit vypovídání, nemůže být považována za důsledek nové techniky pozorování, autopsie... Měla by být spíše chápána v rámci diskursu medicíny jako uvedení do vztahu jistého počtu různých prvků, z nichž některé se týkají statutu lékařů, jiné místa v rámci instituce či odbornosti, z něhož promlouvají, další jejich pozice jako vnímajících, pozorujících, popisujících a vyučujících subjektů. Lze říci, že toto ustavení vztahu mezi různými prvky (z nichž některé jsou nové a jiné dřívější) se uskutečňuje klinickým diskursem.“ (Foucault, 2002, s. 84–85)

Eliassen navazuje: „Archiv v materiálním a institucionalizovaném smyslu slova je tak neoddělitelně spjat s otázkou moci, a proto je také privilegovaným prostorem pro analýzu a dokumentaci fungování moci.“ (Eliassen, 2010, s. 10–12) Doplňuje, že archiv není pojem, který by se týkal pouze uspořádání minulosti. Archivní principy předjímají také budoucnost, věda o archivu se netýká ani tak minulosti, jako spíše uspořádání budoucnosti. Je to v nejvlastnějším slova smyslu technologie času. (Eliassen, 2010, s. 12) Za určitou technologii času lze považovat i Facebook. Blíže se těmto konceptům budu věnovat v dalších částech práce. Síť sbírá uživatelská data, která si ukládá a pomocí algoritmů různě kombinuje, čímž si o uživatelích vytváří vlastní archiv. Na základě vědění, které má Facebook ve svém archivu uložené, může vyvozovat, který obsah bude pro každého konkrétního uživatele zajímavý, předloží mu ho, a uživatel na něj s určitou pravděpodobností zareaguje. Jinými slovy Facebook sbírá uživatelskou minulost, na základě které, vytváří jeho budoucnost.

Zatřetí: „archiv“ jako Foucaultova aréna výzkumu a experimentování, jako *heterotopie*.“ (Eliassen, 2010, s. 14) Zde by Foucault chtěl nechat mluvit materiály samy za sebe. „Devatenácté století vynalezlo absolutní dokumentární konzervaci: vytvořilo se svými „archivy“ a knihovnou základnu stagnujícího jazyka (langage stagnant), který existuje pouze proto, aby byl objeven sám o sobě, ve své podstatě jako čistý jazyk“ (Foucault, 1994, s. 429) Ideálně by se v „arénách“ měli potkávat různí lidé, z různých společenských vrstev a různého postavení a každý po svém interpretovat sebrané vědění. Podle Eliassena „tím, že Foucault nechává materiál mluvit sám za sebe, ilustruje, jak archiv zvláštním, někdy až poetickým způsobem zpřístupňuje jedinečné, často bezejmenné osoby, které se prostřednictvím zvláštních setkání s institucemi moci a diskurzu vynořují jako individuální osudy.“ (Eliassen, 2010, s. 15)

Díky tomu, že Foucault používá termín archiv přinejmenším ve třech různých významech, nám může pomoci lépe porozumět nejen samotnému Foucaultovi, ale také archivům jako takovým. Jak bylo řečeno, z institucionálního hlediska může být archiv významným politickým nástrojem a prostorem pro realizování moci. Eliassen říká: „Archiv tvoří a je tvořen. Je to praxe, kde se ustavuje moc, ale také místo, kde lze mocenské struktury převrátit nebo podvrátit. Archivy mohou uchovávat minulost, ale v zásadě jsou technologiemi budoucnosti a jako takové jsou výsostně politické.“ (Eliassen, 2010, s. 20)

Jeden z prvních myslitelů, který navazoval na Foucaultovu práci a začal více přemýšlet o soudobých podobách archivů, byl Jacques Derrida. Ve své knize *Archive Fever: A Freudian Impression* (Derrida, 1996), začíná stejně jako Foucault etymologií slova archiv, nicméně Derrida se vrací k původním významům z dob starověkého Řecka. *Arkhe* bylo chápáno jako počátek a přikázání. Na jedné straně měl archiv popisovat počátek věcí – jak přirozený, tak historický. Na druhé straně měl realizovat princip zákona, kde velí lidé a bohové a uplatňuje se autorita a společenské řády. (Derrida, 1996, s. 1) V tomto ohledu je vidět jasná návaznost na Foucaulta, kdy oba vidí archiv jako místo realizace moci. Nicméně v dalších ohledech se liší, např. Foucault definoval archiv ze tří možných hledisek, pro Derridu je archiv primárně v antické podobě, to znamená *místo*, kde jsou uloženy spisy se sebraným věděním. Toto vědění střežili v době antiky *archonti* neboli vládci. Ti jediní k němu měli přístup, jediní ho mohli interpretovat a oni byli ti, kdo vládli. (Derrida, 1996, s. 2)

Michael Lynch na Derridových myšlenkách staví a domnívá se, že prostor pro archiv není nutně myšlen fyzicky. Dle něj je zásadní uvědomit si, že archiv byl soukromým majetkem. Střežili ho a měli nad ním absolutní moc jen jeho *archonti*. Nicméně i přesto, že archiv je střežen, měl zůstat veřejným místem. (Lynch, 1999, s. 79) Zatímco v Derridově popisu řeckých časů byly veřejné (státní) záznamy umístěny na privilegovaných soukromých místech, které spravovala hrstka vyvolených, dnes je tomu stále více naopak. Zde je pravděpodobně opět odkaz na Foucaulta a jeho přemýšlení nad archivem z více abstraktního hlediska. Moc nad věděním v archivech nemusí být nutně realizována pouze na materiálním archivu. Principy Foucaulta i Derridy jsou v tomto ohledu uplatnitelné i na jiné formy, například archivy v digitální podobě.

Derrida tvrdí, že archivy nejsou jen pasivními příjemci záznamů lidských událostí, ale že jsou aktivním participantem v tom, jak my lidé myslíme. Dle Derridy: „technická

struktura archivu určuje také formu archivovaného obsahu, a to i ve vztahu k budoucnosti. Archivace událost vytváří, stejně jako zaznamenává.“ (Derrida, 1996, s. 17) Zde lze částečně pozorovat analogii s Foucaultem. Oba se shodují v tom, že archiv není jen úložiště minulých událostí, ale že vytváří a formuje i naši budoucnost. Derrida už se odvážil přemýšlet v rámci nově vznikajících médií a světa internetu a velkou část textu věnuje e-mailu. „Podle mého názoru je [e-mail] privilegovaný..., protože elektronická pošta, ještě více než fax, je na cestě k proměně celého veřejného a soukromého prostoru lidstva a především, k proměně hranic mezi soukromým, tajným (soukromým a veřejným) a veřejným či fenomenálním“. (Derrida, 1996, s. 17) Tuto proměnu je dnes nicméně vhodné sledovat nejen na psaných textech, ale i v jiných formách, které se v internetovém prostoru nacházejí.

1.2 Digitální archivy

Foucault v této práci může sloužit jako jeden z představitelů nového myšlení o archivech, Derrida jako spojka mezi Foucaultovským pojetím archivů a novodobými digitálními archivy. Přímo z Foucaultových myšlenek vycházejí dva belgičtí sociologové, Rudi Laermans a Pascal Gielen. Společně napsali článek *The Archive of the Digital An-Archive* (Laermans a Gielen, 2007), v němž se snaží ukázat, že z Foucaultovského hlediska jsou pojmy „digitální“ a „archiv“ v naprostém protikladu. Foucault chápe archivy jako stabilní (nebo spíše stabilizované) uložení textových dokumentů, kdežto digitální databáze jsou vysoce nestabilní. Dokumenty v archivech do dob Foucaulta zpravidla nepodléhaly reinterpretaci, kdežto digitální informace s opakovaným použitím skrze vyhledávače nebo databáze počítají již ze své podstaty. Ztráta stability sebraného vědění je dle autorů základním problémem, který by Foucault digitálním archivům namítal. (Laermans a Gielen, 2007, s. 2)

Autoři tvrdí, že nestabilní je nejen úložiště, ale i zdroje informací. Internetové databáze pracují s principem neustálého obnovování. Každá nová informace se do virtuální databáze okamžitě propíše. Fungují jak v rámci soukromých sítí, tak v rámci veřejně přístupných domén internetu. „Tato neustálá aktualizace je přímým důsledkem nového paradigmatu *permanentního přenosu* nebo *dynamického archivu* (pojmy spojené s Wolfgangem Ernstem, více viz např. Ernst, 2013), který upřednostňuje aktivního uživatele před stabilním zdrojem, potřebu současné informace nebo informace, která je (znovu) použitelná i v rámci současnosti, před více či méně přesnou reprezentací minulosti v rámci

téže současnosti.“ (Laermans a Gielen, 2007, s. 2) Ve světle dnešního pojetí archivu je to velmi problematické, neboť aktualizace je synonymem destabilizace.

Digitální a archiv, jak autoři říkají, jsou protichůdné pojmy, protože se vztahují k základním a protichůdným vlastnostem nových a starých médií: otevřenost versus uzavřenost, pasivní uchovávání versus aktivní používání, stabilní zdroje versus aktualizace a další. (Laermans a Gielen, 2007, s. 2) V *digitálním věku* vypadá svět, jak ho (můžeme) znát, jako velká databáze, obrovské množství možných informací. Empirický fakt, že stále více informací o světě je ukládáno, zpracováváno a přenášeno digitálně, dává za vznik chápání databáze jako metafory. Internet jako takový – ale totéž platí pro většinu rozsáhlých soukromých počítačových sítí – není organizován na základě specifického indexového souboru postupů. Kyberprostor nemá celkovou paměť: je to ne-archiv, protože mu chybí schopnost uspořádaného pamatování. V rámci internetové reality je pamatování jednoduše synonymem zapomínání. Rozhodující otázkou tedy je, jak lze tuto obrovskou schopnost zapomínat „co tu je“, využít k vytváření uživatelsky relevantních informací. (Laermans a Gielen, 2007, s. 6)

Nakonec autoři shrnují: „Internet je nepochybně obrovský digitální archiv, který ale nebyl nikdy vynalezen.“ (Laermans a Gielen, 2007, s. 6) Tento „archiv“ je snadno dostupný pomocí vyhledávačů, jako je Google, Yahoo! A jiné. Nicméně v tomto případě jsou vyhledávače jen mnemotechnickými pomůckami. Charakteristickým znakem každého vyhledávače je totiž to, že s každým novým uživatelským příkazem aktivně vytváří vždy konkrétní digitální archiv. Performativita vyhledávače zároveň podtrhuje dynamickou povahu internetu jako dynamického archivu: s každým novým vyhledáváním vznikají nové informace, v daném okamžiku se vytváří nový archiv. Základní archivní otázkou je tedy možná nezapamatovatelnost nesčetných produktivních událostí či vyhledávání, k nimž v kyberprostoru den, co den, dochází. Jsme obklopeni digitální historií, pro kterou zatím nemáme oči. (Laermans a Gielen, 2007, s. 6)

Tímto textem jsme se dostali do bodu, ve kterém se hodí základní shrnutí. Jak jsem se snažila nastínit, Foucault konceptualizoval přemýšlení o archivech jako o abstraktní entitě, ve které je realizována moc. Díky tomuto pohledu je možné využít jeho myšlenek a aplikovat je například i na dnešní digitální archivy. O což se konec konců budu snažit později v této práci. Derrida na Foucaulta navazoval už v rámci nově vznikajícího světa internetu. Významné je jeho pojetí správců sítě, archontů, kteří střeží sebrané vědění a mají možnost

ho interpretovat. Poslední část se pokusila aplikovat Foucaultovy myšlenky na dnešní podobu digitálních archivů, s využitím práce Laermanse a Gielena, podle nichž je internet digitální archiv, který nebyl nikdy vynalezen. Zmínění autoři zároveň tvrdí, že *jsme obklopeni digitální historií, pro kterou zatím nemáme oči*. Tento poslední bod je nejvíce relevantní pro první část analýzy. V té by totiž mělo vyplynout, co všechno za digitální historii se konkrétně na Facebooku nachází a jak moc je pro jednotlivé zúčastněné strany viditelná. K tomu se ovšem dostanu až později. Nyní je vhodné podrobněji představit, jak vypadají archivy dnes v digitální podobě.

1.3 Sociální sítě jako nové (osobní) archivy

Už od vzniku prvních počítačů je lidé začali využívat jako úložiště. Díky technologickému vývoji se způsoby ukládání dat na počítač a internet výrazně proměnily, dle Sian se vedení digitálních archivů přesunulo zejména na hojně využívané sociální sítě. Jak říká Sian: „jsou místem, kde většina z nás zanechává podstatnou digitální stopu, a to prostřednictvím záměrného designu při publikování médií, ale také nepřímo, prostřednictvím komunikačních aktivit a sdílením obsahu v rámci našich sociálních sítí.“ (Siân a et al, 2013, s. 1) Jinými slovy, ať už to tak chceme, nebo ne, web se stále více stává místem, kde se archivuje velká část našeho osobního obsahu.

Sociální sítě slouží mnoha účelům, z nichž nejvýraznější z nich souvisí s jejich původní funkcí komunikace a sociální propojenosti. Lidé ale využívají stránky jako Facebook, Twitter nebo Pinterest také jako způsob sebe-prezentace, k budování (osobní či profesní) značky, zisku sociálního či finančního kapitálu, ale také jako místo pro vedení osobního archivu (Zhao *et al.*, 2013, s. 1). Zejména poslední aspekt je pro tuto práci zajímavý.

Beatrice Cannelli a Marta Musso ve svém článku z roku 2022 shrnují tuto problematiku pravděpodobně nejaktuálněji. Podobně, jako si lidé uchovávají své fotografie, staré dopisy či různé jiné memorabilie v různých albech či krabicích, je možné vést podobný typ archivu i v digitální verzi. Takové záznamy našich prožitých událostí mají významnou hodnotu nejen pro nás samotné z emočního hlediska, ale i archiváře profesionály, pro jejich historickou hodnotu. Osobní archivy často slouží jako zdroj k osvětlování a chápání

kolektivní minulosti. Jak materiální, tak digitální archivy by proto měly být uchovávány s úměrnou péčí a pečlivostí. (Cannelli a Musso, 2022, s. 260)

Autorky říkají: „Zdá se, že sociální média se stala také virtuálním prostorem, který podporuje připomínání osobních vzpomínek a často nahrazuje tradiční předměty pro vyjádření vlastního já, jako jsou deníky nebo alba; a také prostředím, kde se lze k minulosti vracet a znovu ji interpretovat, což otevírá nové významy a porozumění.“ (Cannelli a Musso, 2022, s. 260) Dle nich se věnovalo velké úsilí upozorňování na úskalí sociálních sítí s ohledem na jejich nestabilitu, problémy se soukromím a nakládání s uživatelskými daty, nejvíce s ohledem na skandál Cambridge Analytica (Confessore, 2018). Nicméně se zatím málo upozorňuje na dlouhodobější aspekt uložených digitálních dat. „O sociálních médiích jako nedílné součásti osobních archivů, tedy jako o digitálním prostoru, kde jsou dlouhodobě uchovávány osobní artefakty vytvořené a sdílené uživateli – ve spojení s dalšími digitálními prostory a zařízeními – bylo napsáno jen málo.“ (Cannelli a Musso, 2022, s. 260)

Vzniklo určité množství studií na téma *osobní digitální archivace*, což je termín, který se dle autorek používá k popisu všech činností, které jednotlivci provádějí, aby: „spravovali nebo sledovali své digitální soubory, kde je ukládají a jak jsou tyto soubory popsány a uspořádány.“ (Cannelli a Musso, 2022, s. 262) Studie se často věnují problematice soukromí, nemožnosti počítačů přirozeně zapomínat, materializování původně digitálního obsahu a jeho uchovávání, vlastnická práva a další. Jedna z autorek, která sledovala konkrétně Facebook s ohledem na uživatelský obsah, který se na stránce shromažďuje a vztahuje se k tématu archivu, je Joanne-Garde Hansen. Ta v knize *Save as... digital memories* (Garde-Hansen, Hoskins a Reading, 2009) věnuje celou jednu kapitolu pouze Facebooku a sleduje ho jako příklad toho, co má Derrida na mysli, když píše o *archivní horečce*. Autorka zmiňuje koncepty, o kterých jsem psala výše ve spojitosti s Derridou, jakými je například využití archivu jako místa pro uplatňování moci. Autorka vysvětluje, že považuje správce sítě Facebooku za ty, co Derrida nazýval *archonty*. „Vládcí“ sítě, kteří mají přístup k sebranému vědění a mohou ho interpretovat. Zároveň realizují princip těch, kdo velí a těch, kterým je veleno, protože ze svého postavení uplatňují právo a uživatelé jsou ti, kteří ho přijímají. (Garde-Hansen, 2009, s. 137)

Dále autorka opět v reakci na Derridu poukazuje na to, jak Facebook formuje myšlení uživatelů a jejich možnosti archivovat. Sociální sítě dle ní nestojí na principu, co stránky a její technologie můžou udělat pro své uživatele. Ale spíš, co uživatelé mohou dělat s ní.

Autorka se také věnuje tématu paměti, jestli a jak Facebook pomáhá utvářet či udržovat osobní a kolektivní paměť. Tvrdí, že: "Sociální sítě jsou zjevně projevem potřeby: identity, paměti, příběhů a propojení." (Garde-Hansen, Hoskins a Reading, 2009, s. 148), čímž navazuje na Derridovu koncepci, a také si všímá zvýšeného zájmu o archivy. (Derrida, 1996)

Vrátíme-li se zpět k článku Cannelli a Musso, v něm autorky uvádí, že Facebook původně nebyl vytvořen pro osobní dokumentaci, ale právě pro budování širších sociálních vazeb. Sinn a Syn zdůraznily, že „Facebook poskytuje uživatelům možnost dokumentovat jejich každodenní život a mnoho uživatelů této možnosti využívá“ (Sinn a Syn, 2014, s. 96) Tento ohled sledovala také studie od Zhao, nazvaná *The Many Faces of Facebook: Experiencing Social Media as Performance, Exhibition, and Personal Archive* (2013). Zhao zjistila, že uživatelé sociálních sítí v určitém momentě neočekávají veřejné zapojení do jejich nahraného obsahu. Vzhledem k technologickému nastavení sociálních sítí aktuální příspěvky mají tu nejvyšší prioritu, kdežto čím starší příspěvky jsou, tím jsou méně zajímavé. I díky tomu se obsah vytvořený v minulosti stává časem prakticky neviditelným, protože se nad ním hromadí stále víc novějšího obsahu. Autorka zjistila, že příspěvky, které jsou takto „zapomenuty“ nebo spíše hluboko pod nánosem novějších příspěvků, se přesouvají do dvou dlouhodobých rovin – veřejné a osobní. Veřejná spočívá v budování dlouhodobé uživatelské image, soukromá pak ve vytváření osobního archivu. Na soukromé je zajímavé to, že uživatelé pro takový obsah už nepředpokládají publikum. „Údaje o minulých interakcích jsou běžně popisovány jako "implicitně soukromé", kdy se lidé cítí nekomfortně, když mají přístup k minulosti ostatních, a neočekávají publikum pro svou vlastní minulost.“ Paradox toho, že sociální sítě už ze své povahy nemohou moc soukromí nabídnou, uživatelé často opomíjejí. (Zhao *et al.*, 2013, s. 9)

Studie *Rethinking web as a Personal Archive* od Lindley E. Siân (2013) zkoumala web jako osobní archiv z poněkud odlišné perspektivy: z hlediska toho, jak velkou emocionální hodnotu uživatelé dávají svým zveřejněným materiálům. Zjistila, že většina z dotazovaných uživatelů přisuzovala různou důležitost svým příspěvkům a podle toho se i rozhodovala, na kterou sociální síť je nahrávají. Obecně Facebook nepovažovali za důvěryhodné digitální úložiště, a proto jakýkoli obsah, který se rozhodli na síť nahrát, považovali za efeméru¹. Uživatelé takový obsah nechtěli nijak zálohovat, nepovažovali ho

¹ Archivářka Laura Millar, jejíž teorii se budu věnovat blíže v následující kapitole, efeméru definuje následovně: „kousky přechodné dokumentace vytvořené pro okamžitý účel a poté považované za zastaralé. Patří mezi ně vstupenky, letáky, brožury, plakáty a podobně. Digitální ekvivalenty efemér jsou příspěvky na

za dostatečně důležitý k dlouhodobějšímu uchování. Tento koncept je problematický hned ze dvou hledisek. To první je, že Facebook už z technologické podstaty nemůže fungovat jako prostor pro sdílení příspěvku ve stylu efemér. Facebook je věčný archiv, vše ukládá a nic nezapomíná. Druhé hledisko je, že když se začalo mluvit o fotografiích nahraných na Facebook, dotazovaným uživatelům by bylo líto, kdyby o ně přišli (ať už nestabilitou stránky, nejasnostem ve vlastnických právech nebo vlastním faktorem, při zapomenutí přihlašovacích údajů a podobně) (Siân a et al, 2013, s. 1–7)

Autorka dále definuje celkem pět typů obsahu, který uživatelé mohou na web nahrát, od těch, ke kterým mají uživatelé největší emoční vazbu až k těm s tou nejmenší. I v souvislosti s tímto rozlišením říká, že čím víc uživatelům záleží na sdíleném obsahu, tím větší je šance, že si ho zálohují nejen na webové stránce, ale také jinými způsoby (jiná zařízení jako flash-disk, CD nebo u textových či obrazových souborů vytištění na papír). (Siân a et al, 2013, s. 8–10) V této souvislosti lze opět navázat na studii od Cannelli a Musso. V té říkají, že jen málokterí uživatelé touží po tom, aby všechny jejich digitální stopy byly zaznamenávány a ukládány. A ti, kdo chtějí určitý obsah na webu uchovat, nedisponují dostatečnými znalostmi o tom, jak to udělat. „Zdá se, že uživatelé (včetně těch, kteří mají zkušenosti s archivováním) si nejsou plně vědomi nebezpečí, které pro uchovávání představuje neustále se měnící a nestabilní povaha platform sociálních médií, které nejsou koncipovány jako dlouhodobá úložiště.“ (Cannelli a Musso, 2022, s. 279)

Autorky svou studii uzavírají tvrzením, že sociální sítě rozhodně neslouží jako bezpečný a stabilní prostor pro uchovávání osobního obsahu. Říkají, že je třeba udělat více pro dlouhodobou ochranu tohoto materiálu, protože množství obsahu vytvářeného uživateli neustále roste a platformy vznikají, vyvíjejí se a zanikají. „Existuje vážné riziko, že naše online aktivity zmizí a vytvoří mezery v rekonstruování osobních archivů.“ (Cannelli a Musso, 2022, s. 279)

Budeme-li se chtít vrátit k počátku dnešní podoby archivu a navázat na myšlenky Foucaulta nebo Derridy, lze pozorovat určitou linii, která se s proměnou archivů do digitální podoby nemění. Archivy, ať už materiální nebo virtuální, pořád fungují jako prostor k realizování moci. Tyto myšlenky jsem rozvedla výše za pomoci Garde-Hansen (2009). Z toho lze vyvodit, že ani digitální archiv není naprosto otevřený, protože přístup

Facebooku nebo Twitteru. Takové materiály mohou mít také důkazní hodnotu, ale jejich uchování otevírá složitou síť technologických a administrativních požadavků.“ (Millar, 2017, s. 28)

k veškerému jeho obsahu mají jen správci konkrétních sítí. Internet už ze své podstaty ukládá všechny digitální stopy svých uživatelů a zamezuje možnosti publikovat cokoli ve stylu efemér. Naopak, jakýkoli materiál zamýšlený jako dočasná informace, se může stát součástí našeho dlouhodobého osobního archivu. (Siân a et al, 2013)

Technologický vývoj umožňující vytvářet a spravovat digitální archivy tak, jak tomu je dnes, přinesl proměnu i v nás v lidech. Andrew Hoskins se věnuje proměnám lidské paměti s ohledem na nová média a jejich afordance. Definuje pojem „konektivní obrat“, který: „utváří neustálou rekaliibraci času, prostoru (a místa) a paměti lidmi a stroji, kteří obývají husté i rozptýlené sociální sítě a spojují se s nimi.“ (Hoskins, 2011, s. 29) Jinými slovy: „Konektivní obrat je ontologickým posunem v tom, co paměť je a co dělá. A pokud jde o prostor, přetvořil paměť. Dochází k osvobození paměti od prostorového archivu.“ (Hoskins a Halstead, 2021, s. 675) Hoskins pozoruje, že se díky vlivu nových technologií naše paměť transformuje. „Konektivní paměť je o distribuci: o pojmu propojení mezi myslí a tělem, mezi osobním a veřejným, které uvěznjuje a zároveň osvobozuje aktivní lidské vzpomínání a zapomínání, vytváří zcela nové způsoby třídění, vidění, používání a zneužívání minulosti.“ (Hoskins a Halstead, 2021, s. 676)

Hoskinsův postoj vychází z „mediální ekologie“, nebo jak jí Hoskins nazývá „nová ekologie paměti“, což je myšlenka, že: „mediální technologie lze chápat a studovat jako organické formy života, které existují ve složitém souboru vzájemných vztahů ve specifickém vyváženém prostředí.“ (Hoskins, 2011, s. 24) Hoskins tvrdí, že mediální ekologie dává za vznik novému typu digitální paměti (digital born memory), která je odlišná od dosavadního typu paměti. (Hoskins, 2011, s. 27) Konektivní obrat je dle autora pozorovatelný v novém pojmání místa, času a archivu. „Archivy byly dlouho považovány za vnější a institucionální základnu pro vzpomínání a zapomínání společností v různých fázích vývoje napříč dějinami a za konečnou metaforu uchovávání paměti. (...) Dnes je však archiv sám transformován, medializován, propojen a je součástí nově přístupné a vysoce propojené nové ekologie paměti.“ (Hoskins, 2011, s. 25)

Pojmy jako propojenost, okamžitost a všudypřítomnost jsou v souladu s myšlenkou digitálního archivu. Zdánlivě nutková bezprostřednost okamžitého nebo v reálném čase probíhajícího online připojení/publikování/rozesílání (včetně zaslání textových zpráv, e-mailů nebo jiných služeb pro posílání zpráv) hromadí digitální archiv, který je nepředstavitelný jak svým rozsahem, tak svou dostupností a možnostmi vyhledávání. Díky

novým technologiím a jejich hypermedialitě a konektivitě máme medializovaný svět na dosah ruky. Zdánlivě nekonečný rozsah internetu a digitálních archivů testuje parametry lidské představivosti, právě jejich dostupnost tady a teď je vzrušující a ohromující zároveň. (Hoskins, 2011, s. 26) Hoskins shrnuje, že vzniká: „jakási digitální spící paměť, která čeká na potenciální znovuzobjevení a reaktivaci – skrývá se v podpovrchové vrstvě mediálního života.“ (Hoskins, 2011, s. 26)

Zde vidíme analogii k Foucaultovým myšlenkám, kterým jsem se věnovala dříve. *Historie, pro kterou zatím nemáme oči*, Hoskins tomu říká *digitální spící paměť*. Opět narážíme na stejný problém, tedy že na internetu existuje nahromaděný digitální materiál, se kterým zatím neumíme pracovat. Jak jsem již uvedla, tento typ archivu budu zkoumat na příkladu Facebooku v první analýze. Nicméně Hoskins v této technologii zaznamenávání a uchovávání vidí problém – technologie nezapomínají. Hoskins vidí zapomínání jako mnohem důležitější než pamatování. Jak jsem uvedla, nová média odmaterializovala paměť, jenže podle Hoskinse je právě místo pro utváření a zapomínání vzpomínek zásadní: „vzpomeňte si na toxické vzpomínky, na místa, která byla poničena, zbourána, odstraněna nebo vymazána, protože současnost považuje vzpomínky, které se k těmto místům vázaly, za nepřijatelné.“ (Hoskins a Halstead, 2021, s. 676) Utváření vzpomínek je často spojeno s místem, jejich ničení může sloužit jako účinný způsob zbavení se vzpomínek, na které chceme zapomenout. Nicméně ve světě nových médií nic takového provést nelze.

Hoskins pojímá stanovisko, že technologie začínají nahrazovat naši šedou mozkovou kůru a utváří tzv. „šedou paměť“: „pocit, že vědomá, aktivní a chtěná paměť je v digitální éře zastřena. Dříve jsme své individuální, osobní vzpomínky půjčovali médiím, nyní je dáváme pryč. V oblasti paměti došlo k posunu od spoléhání se na technologiích k závislosti na nich. To vyvolává otázku: Za jakou cenu ztrácíme tuto aktivní, dobrovolnou a individuálně řízenou paměť? Minulost se ocitá v zajetí algoritmického zužování informací, znalostí a života. Zdá se, že spěch za digitalizací všeho jde na úkor jasného pochopení rizik spojených s vlastnictvím, používáním, přístupem, náklady a konečností digitálních dat.“ (Hoskins a Halstead, 2021, s. 676)

Autor tvrdí, že hlavním cílem šedé paměti je: „ztráta vědomí o tom, kdo všechno má naše digitální stopy a k jakým účelům je může využít.“ (Hoskins a Halstead, 2021, s. 684) Běžně o sobě poskytujeme ohromné množství osobních údajů, jako je poloha, vztahy, identita, věci, které se nám líbí, naše sexuální preference atd. Technologie nás zná mnohem

lépe, než se známe my sami. Tomuto fenoménu Hoskins říká „od-pamatované já“. Je to princip, kdy my sami už si nepamatujeme, ale naše technologie ano. „Technologie, data, ti, kteří je mohou shromažďovat a porovnávat, mají lepší povědomí o naší identitě a o nás samých než my. Ztratili jsme nad nimi kontrolu, nebo jsme její ztrátu přinejmenším přiznali, zřejmě výměnou za přístup k digitálním službám; a proto je nepřestáváme využívat.“ (Hoskins a Halstead, 2021, s. 684)

Tyto Hoskinsovy myšlenky jsou výrazně relevantní pro zbytek této práce. Způsoby vedení archivů se proměnila, spolu s nimi jsme se proměnili i my lidé. Utváření archivu z našich digitálních stop, vytváření oné *digitální spící paměti*, je jen jeden typ archivu, který v nových technologiích můžeme nalézt. Tento typ budu sledovat v první analýze. Druhý typ archivu, osobní, se v Hoskinsově koncepci dá pozorovat na případu posunu od spoléhání se na technologiích k závislostem na nich. Digitální archivy už neslouží pouze jako jedno z dalších možných úložišť našich vzpomínek, ale podobně jako u *spící paměti* si naše archivy pamatují za nás. Tento druhý typ archivu budu pozorovat, opět na příkladu Facebooku, ve druhé části analýzy. Než se ovšem k analýzám dostanu, představím teoretickou koncepci, z níž odvodím kategorie pro vlastní analýzu. Vybrala jsem přístup archivářky Laury Millar, která ve své knize *Archives: Principles and Practices* (Millar, 2017) popisuje, jak už název napovídá, principy a praxi vedení archivu. Ne všechny části knihy budou pro příklad Facebooku relevantní, přesto její pohled na archivy nabízí neobvyklý způsob, jak Facebook analyzovat a získat zajímavé výsledky.

2. Archiv podle Laury A. Millar

Kanaďanka Laura A. Millar o sobě píše, že je nezávislá konzultantka v oblasti evidence, archivů a správy informací. Pracuje v oblasti publikování a distančního vzdělávání, napsala celou řadu odborných článků a knih, za které vyhrála několik cen. Za své zatím stěžejní dílo vydané prvně v roce 2009 a následně aktualizované v roce 2017 - *Archives: Principles and Practices* (Millar, 2017) získala cenu Society of American Archivists' 2011 Waldo Gifford Leland Award. (Millar, 2019) Dle recenzí (Note, 2010; Welland, 2018) se jedná o zásadní knihu v oblasti vzdělávání v archivnictví. Kniha nabízí ucelený praktický vhled do vytváření a správy archivu, kterou je možné využít pro velmi široké uplatnění. Aktualizované vydání z roku 2017 nabízí aplikaci principů i na archivy v digitální verzi.

Kniha *Archives: Principles and Practices* se zaměřuje nejen na teoretický, ale také praktický aspekt archivů, jejich správu a péči. V teoretické části knihy vysvětluje své chápání archivu, které se v některých bodech shoduje s přístupem Foucaulta. Také vidí archivy jako místo pro realizování moci, zastává názor, že by archivy měly být otevřené široké veřejnosti, aby vědění v nich mohlo být stále nově (re)interpretováno. V jiných ohledech se Millar vydává vlastním směrem a některé koncepty rozvádí po svém. Ve druhé části knihy aplikuje doposud popsanou teorii na konkrétních příkladech a specifikuje tak některé aspekty tak, jak se objevují v praxi.

Millar se ve své knize věnuje tradičnímu pojetím archivu, ve smyslu instituce shromažďující fyzické archiválie, zároveň však vnímá pokrok, který se odehrává na poli technologického vývoje. Ve druhém, aktualizovaném vydání knihy tak zahrnuje do svého přemýšlení i různé typy digitálních archivů. Kniha je ucelená a teorie v ní široce aplikovatelné, proto jsem se ji rozhodla použít do následujících analytických částí. Jak již bylo řečeno, cílem mé diplomové práce je popsat, co přesně se s ohledem na archivy na Facebooku nachází. Vycházím z předpokladu, že na stránce se nacházejí dva typy archivů – jeden vytvářený správci a druhý vytvářený uživateli. Za využití Millar zanalyzuji obě strany a budu se snažit zjistit, co přesně lze na stránce najít.

Dle Millar je zásadní přemýšlet nad archivem jako nad prostorem, který není definovaný svou formou, ale účelem. Nezáleží, jestli se jedná o ručně psaný dopis na papíře, audionahrávku písní nebo příspěvek na webové stránce, všechny mohou mít stejnou archivní

hodnotu. V tomto ohledu je vidět určitá analogie s Foucaultem, oba pojmají archivy abstraktně, nicméně u Millar chybí širší pojetí archivu ve vztahu k vědě a diskursu. Millar také vidí archiv třemi různými způsoby, ale její dělení se od Foucaulta poněkud liší:

„a) Dokumentární materiály vytvořené, přijaté, používané a uchovávané osobou, rodinou, organizací, vládou nebo jiným veřejným nebo soukromým subjektem při výkonu jejich každodenní práce a života a uchovávané, protože obsahují trvalou hodnotu jako důkaz a informace o činnostech a událostech.

b) Agentura nebo instituce odpovědná za získávání a uchovávání archivních materiálů a zpřístupňování těchto položek k použití.

c) Budova nebo jiné úložiště archivních sbírek.“ (Millar, 2017, s. 4)

Každou z oblastí Millar postupně detailněji definuje a na konkrétních případech vyjasňuje. Já se nyní pokusím vybrat pouze teoretické části které jsou relevantní pro následující analýzy, praktické příklady omezím, protože v následující kapitole provedu vlastní analýzy.

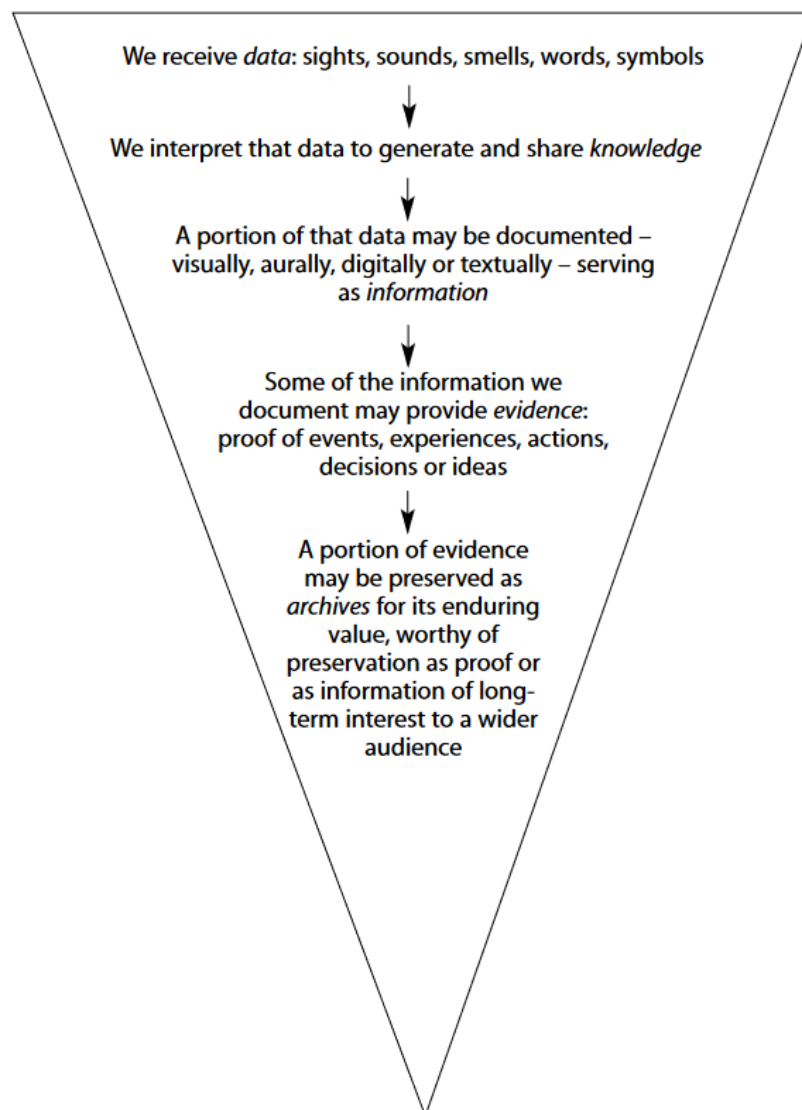
a) Archiv jako dokumentární materiály, archiválie

Podle Millar, aby něco mohlo být uchováno pro svou archivní hodnotu, musí to být hmatatelné, ať už fyzicky nebo elektronicky. Archivní materiál, nebo jak je označuje Millar *archiválie* si my, lidé, vytváříme neustále. Každou informaci, kterou si chceme někdy v budoucnu připomenout, si fyzicky zaznamenáme. Tyto záznamy, archiválie, nám slouží nejen jako budoucí připomínka, ale také jako důkaz. Zapsání poznámky do kalendáře zastavuje jeden konkrétní moment a zaznamenává ho do fyzické formy důkazu. Vyfocená fotografie na dovolené v Egyptě v létě 2019 nám slouží do budoucna jako připomínka na písečné pláži, ale zároveň dokazuje, že jsme v létě 2019 opravdu v Egyptě byli. (Millar, 2017, s. 5–6)

Aby se takto zaznamenaný materiál mohl považovat za archivní, musí mít podle Millar tři základní komponenty: obsah, kontext a strukturu. Jakékoli záznamy o našich událostech v životě mají hodnotu pro zachování jedině, že víme obsah (fotografie zobrazuje lidi na pláži), známe kontext (na oné dovolené jsem byla konkrétně já se svou rodinou v létě 2019) a náš záznam má nějakou strukturu (fotografie se nachází v galerii našeho

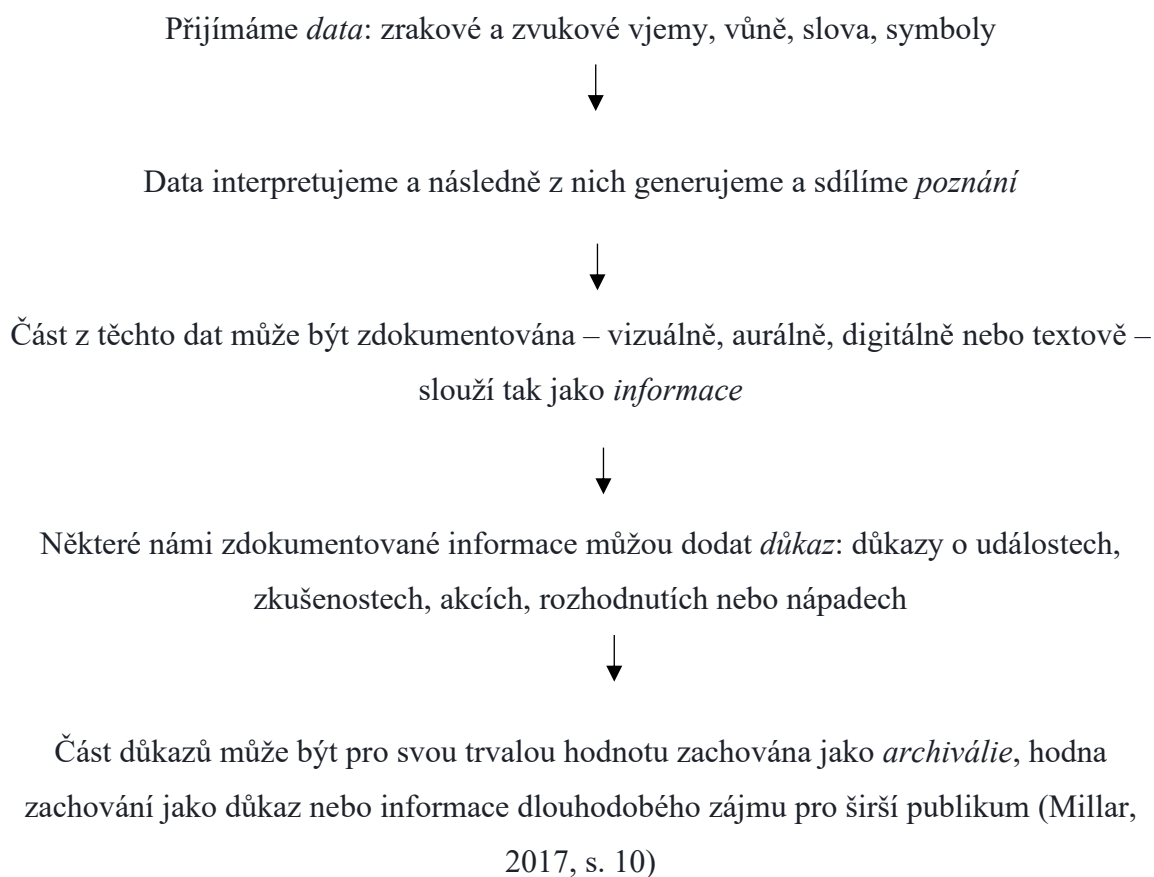
smartphonu). Pokud by cokoli z těchto komponentů chybělo, např. by chyběl kontext (našli bychom cizí telefon a v něm v galerii viděli fotografie z dovolené; nevěděli bychom ale komu telefon patří, kdo na fotografiích je, odkud fotografie pocházejí ani proč byly zaznamenány), informace jako důkazní materiál je neúplná a nemá tedy hodnotu k trvalejšímu uchovávání do archivu.

Millar pokračuje, i přesto že spousta informací, které si zaznamenáme, splňuje všechny tři náležitosti pro to, aby byl považovaný za archivní materiál, ne vždy má dostatečnou historickou hodnotu k tomu, aby byl dlouhodobě uchován. Autorka proto přichází s konceptem, jak se podle ní archiválie utváří. Jedná se o postupný filtrační systém, který zobrazuje následující schéma. (Millar, 2017, s. 7–9)

Obrázek 1: Vývoj od dat k archivům (Millar, 2017, s. 10)

Schéma lze přeložit následovně:

Prvním dvěma bodům se Millar věnuje v malé míře, větší pozornost dává *informacím, důkazům a archiváliím*. U těch by se dalo shrnout, že za archivní materiál lze považovat jakýkoli fyzický dokument, který byl zachycen z důvodu budoucí připomínky. Takový materiál funguje zároveň jako důkaz o našich aktivitách. Aby měl vůbec hodnotu být uchován, musí obsahovat tři komponenty – obsah, kontext a strukturu. Nakonec je potřeba vybrat, který ze všeho takto odpovídajícího materiálu je záhodno dlouhodobě uchovávat ve formě archivu. (Millar, 2017, s. 13)

Ideálně by takové dokumenty měly být uchované v prostředí: „...ve kterém se záznamy dostávají do trvalé úschovy nebo jsou dlouhodobě pod kontrolou. To by mělo být zajištěno prostřednictvím formalizovaného a trvalého programu správy informací, který definuje a rozlišuje mezi informacemi, záznamy a důkazy.“ (Millar, 2017, s. 25) Realita je ale podle Millar jiná, zejména pokud mluvíme o digitálním prostředí. Posuzování, zda je dokument vhodný k archivaci rozhoduje archivář. Ten musí analyzovat každý dokument

zvlášť ve své unikátnosti a často odhadnout okamžitě, jestli do budoucna bude mít historickou hodnotu nebo ne. (Millar, 2017, s. 25)

V tomto ohledu Millar mluví o pojmu *efeméra*. To jsou: „kousky přechodné dokumentace vytvořené pro okamžitý účel a poté považované za zastaralé. Patří mezi ně vstupenky, letáky, brožury, plakáty a podobně. Digitální ekvivalenty efemér jsou příspěvky na Facebooku nebo Twitteru. Takové materiály můžou mít také důkazní hodnotu, ale jejich uchování otevírá složitou síť technologických a administrativních požadavků.“ (Millar, 2017, s. 28) Dále pokračuje, že aby příspěvky měly historickou hodnotu, musíme na ně nahlížet v širším kontextu, kde mohou sloužit jako důkazy o naší aktivitě. (Millar, 2017, s. 28)

Může se zdát, že dokumentárních záznamů, které denně vznikají musí být víc, než lidstvo zvládne vůbec kdy zpracovat. Opak je ale pravdou. Millar připomíná, že archiválie jsou jen velmi malá část toho, co každý z nás denně vnímáme. A z této malé části, musí archivář rozhodovat, které dokumenty je vhodné uchovat nejen z legálního a administrativního hlediska, ale také kulturního s ohledem na širší společenské hodnoty a kulturní paměť. Archiváři musí neustále vyčleňovat materiál, který v těchto ohledech nemá hodnotu k uchování. S takovým materiálem, ať už je to příspěvek na Facebooku nebo umělecké dílo, se musí nakládat jinak. Nemusí se nutně ničit, může být na příklad uchován v jiném typu úložiště. (Millar, 2017, s. 33–34)

- b) Archiv jako agentura nebo instituce odpovědná za získávání a uchovávání archivních materiálů a zpřístupňování těchto položek k použití.

V této části se Millar věnuje principům, jak by měla vypadat archivní instituce, jaké jsou její povinnosti atd. Nicméně vzhledem k následujícím analýzám není nutné tuto část dále rozvádět. Jelikož analýzu budu provádět na příkladu Facebooku, myslím že už nyní je namísto říct, že Facebook není archivní institucí, a tedy ho ani není možné z tohoto pohledu analyzovat. V následujících analýzách bude tento pohled vynechán.

c) Budova nebo jiné úložiště archivních sbírek.

Millar se dále rozsáhle věnuje jednotlivým dalším typům a podtypům archivu. Pro účely této práce je důležitý jen jeden z nich, a to digitální úložiště. Virtuální úložiště jsou v protikladu fyzickým úložištím. Archiváři od počátků vyžadovali striktní kritéria pro vytváření online úložišť, aby zachovali autenticitu a trvalost nahraných materiálů. Pro úložiště, která tato kritéria splňují, vytvořili koncept ‚trusted digital repository‘ neboli ‚důvěryhodné digitální úložiště‘. Jedná se o kombinaci lidí, politik, postupů a technologií. Všichni mezi sebou spolupracují a dodržují standardy a požadavky osvědčených postupů. Tím zajišťují, že digitální objekty – jakékoli položky, které mají být uchovány v digitální podobě – lze zachytit a uchovat v jejich autenticitě. Důkazní hodnota materiálů bude zaručena a jejich obsah, kontext a struktura neporušená. Důvěryhodné digitální úložiště také umožňuje vědcům a veřejnosti přístup a používání těchto digitálních objektů, aniž by ohrozili autentičnost a integritu materiálů. (Millar, 2017, s. 89–90)

Vytváření důvěryhodného digitálního úložiště je podobné jako vytváření bezpečného tradičního archivního prostředí. Cílem je vytvořit místo, které zajišťuje, že o materiály je dobře postaráno, jsou v bezpečí, nemůžou se nahodile zničit nebo poškodit a jejich soukromí a bezpečnost je pod neustálou ochranou. Počet takových úložišť je pořád poměrně malý, i tak lze pozorovat tři různé tendence, jak takové prostory fungují. Prvním typem je centralizované úložiště. To je takové úložiště, které je vytvořené a spravované tvůrcem záznamů (Facebookem samotným). Takové úložiště je srovnatelné s institucionálním archivním prostorem, který spravuje fyzické archivy své vlastní sponzorské agentury. Příkladem je na příklad digitální úložiště pro ochranu národních nebo státních vládních záznamů v elektronické podobě. Hlavní silou centralizovaného přístupu je, že agentura může mít neustálou kontrolu nad správou elektronických záznamů od jejich akvizice, přes uchování až k použití. Naopak zásadní slabostí je, že pokud není organizace schopná poskytnout dostatečné a stabilní zdroje k zajištění chodu úložiště z dlouhodobého hlediska, všechny záznamy jsou v ohrožení. Stejně tak jako fyzické archivy i digitální úložiště je časově neomezený projekt.

Druhým typem je decentralizované úložiště, vytvořené za účelem přijímání a uchovávání archivů cizích agentur nebo jednotlivců. Agentura zodpovědná za fungování digitálního úložiště by byla poskytovatelem smluvních služeb. Síla takového přístupu spočívá v tom, že může poskytnout bezpečné místo, které mohou využívat menší archivní

agentury, které nemají dostatek financí k vytvoření vlastních digitálních úložišť. Na druhou stranu velkou slabinou je otázka dlouhodobosti takového úložiště a udržitelnost jeho kvality. Poskytovatel služeb může nechat úložiště zaniknout, služby přestanou odpovídat přijatelným standardům nebo z dlouhodobého hlediska archiv nepřežije. A nakonec posledním třetím typem jsou síťová úložiště. V tomto případě několik archivních institucí kombinuje zdroje a vytvoří sdílené úložiště pro správu elektronických záznamů získaných každou z institucí. (Millar, 2017, s. 91)

Cílem této kapitoly bylo přiblížit, jak archivy pojímá Laura A. Millar. Zásadní myšlenkou je sledování archivu ze tří různých hledisek: podle obsahu, archiv jako instituce a archiv jako úložiště. Jeden z pohledů (archiv jako instituce) jsem nijak blíže nerozváděla, protože pro následující analýzy není relevantní. Analýzu Facebooku provedu ze dvou zbývajících hledisek, čímž je obsah archivu a úložiště. Nejprve ale krátký úvod k Facebooku.

3. Facebook jako archiv

Facebook je americká internetová sociální síť, spadající pod mateřskou společnost Meta Platforms. Facebook byl založen v roce 2004 Markem Zuckerbergem, primárně byla určena pro (bývalé) studenty Harvardu, rychle se ale rozšířila i mezi ostatní severoamerické univerzity, během prvního roku fungování získal Facebook milion aktivních uživatelů. Od roku 2006 byla síť zpřístupněna všem starším 13 let, inzerenti výrazně rozšířili pole působnosti svých reklam, a Facebook se brzy stal nejpoužívanější sociální sítí na světě. Zároveň ale stránku začaly trápit výraznější problémy v oblasti soukromí a transparentnosti, kterých se dodnes nezbavila. (Hall, 2023)

Funkce, které Facebook nabízel a nabízí, se neustále mění, musí reagovat mimo jiné na poptávku uživatelů, tendence ostatních sociálních sítí, a sledovat své osobní obchodní zájmy. Některé konkurenční aplikace Facebook v průběhu let koupil a v roce 2021 oficiálně zkonsolidoval pod mateřskou společnost Meta. K roku 2023 tak Meta vlastní Facebook, Messenger, Instagram, WhatsApp, Meta Horizon, Meta Quest a další. (*Co jsou produkty společnosti Meta?*, 2023) Počet uživatelů na všech těchto aplikacích byl ke konci roku 2022 dohromady přes 3,5 miliardy. (Dixon, 2023b) Většina funkcí jsou pro uživatele zpravidla zdarma, vyvstává tedy otázka, z čeho má Meta zisky? Hlavním zdrojem příjmů je personalizovaná reklama. Meta aplikace, konkrétně i Facebook, sbírají data o svých uživatelích, které si ukládají a organizují. Inzerent si může koupit například na Facebooku prostor pro svou reklamu, která se zobrazí už jen konkrétním uživatelům, kteří na ní, podle své aktivity na Facebooku, s největší pravděpodobností zareagují. (Johnston, 2023)

I přes dynamický vývoj Facebooku existují technologické možnosti neboli *afordance*, které nabízela stránka už od svých počátků a které lze využívat dodnes. Jednou z nich je možnost nahrávat na síť fotografie a textové příspěvky. Mateřská společnost Meta uvádí, že hlavním principem společnosti je: „vytváření technologií a služeb, které lidem umožňují navazovat navzájem spojení, budovat komunity a rozvíjet podnikání.“ (*Podmínky používání služby*, 2022) Stránka věří, že nahráváním na Facebook našich záznamů z prožitých životů ve formě fotografií, příspěvků, v posledních letech i videí nebo záznamů v jiných formách, podníti společenské interakce, rozproudí konverzace mezi přáteli a udrží online vazby. Zároveň ale potřebuje, aby byli uživatelé na síti co nejvíce aktivní, aby poskytovali správcům o sobě co nejvíce dat. To Facebooku umožní lépe konstruovat personalizované prostředí, které je, konec konců, hlavním zdrojem jeho příjmů.

Facebook nabízí různé afordance, jak toho docílit. Ať už je to nahráváním fotografií a alb na svůj profil nebo psaní a posílání příspěvků ostatním uživatelům. Nicméně uživatelé našli v těchto afordancích využití nejen pro účely, které zamýšlel Facebook, to znamená podnět k navazování a udržování společenských vazeb a konverzací a vytváření personalizovaného prostředí, ale také pro své vlastní účely. Uživatelé začali Facebook využívat jako osobní archiv, na síť začali nahrávat materiál, který pro ně měl velkou citovou hodnotu, a i když částečně podněcoval uživatelské interakce, autoři materiálu spíše využívali Facebook jako digitální úložiště pro své vzpomínky. (Sinn a Syn, 2014)

Pokud se na tuto situaci podíváme z pohledu tématu archivu, lze si všimnout zásadního problému. I přesto, že platforma nabízela a stále nabízí uživatelům technologické afordance k využívání Facebooku jako osobního archivu, nic jí nezavazuje k tomu uživatelům nabízet nebo zaručovat jakékoli podmínky, které by se mohly vázat k archivní instituci (např. nabízení dlouhodobého, stabilního a bezpečného prostředí pro uchování uživatelského materiálu). Každý, kdo chce využívat Facebook, se musí na stránku registrovat a vytvořit si uživatelský účet. Při registraci musí souhlasit s *Podmínkami využívání služby* (*Podmínky používání služby*, 2022), *Zásadami ochrany osobních údajů* (*Zásady ochrany osobních údajů*, 2023) a dodržovat *Zásady komunity* (*Zásady komunity na Facebooku*, 2023). Z těchto dokumentů se lze dočíst, co přesně Facebook je a není, co za služby nabízí, jakým způsobem nakládá s uživatelskými daty, jak je sbírá, uchovává a využívá. A jelikož Facebook archivování nahraných textů, fotografií či jiných typů dat nedeklaruje jako nabízenou službu pro uživatele, nemusí se zavazovat k žádným legálním či etickým principům, které jsou s archivy běžně spjaty. Co se s uživatelským materiálem bude dít je tak závislé na vůli správců sítě. Těm nebrání nic v tom celou síť například ze dne na den vypnout a všechny osobní archivy smazat.

Uživatelé, kteří na síť nahrávají textové či obrazové příspěvky a využívají jí jako digitální úložiště pravděpodobně často přehlížejí fakt, že Facebook k péči o data není nijak vázán a jejich záznamy mohou být v poměrně velkém riziku ztráty či zneužití. Tuto myšlenku se budu snažit podložit později v této kapitole. Nejdříve se ale budu věnovat zajímavějšímu tématu. Při důkladnějším čtení *Podmínek* či *Zásad* si můžeme všimnout, že i když Facebook nezaručuje žádné archivní služby na straně uživatelů, sám si evidentně vlastní archiv o uživatelích tvoří. Síť si sbírá, uchovává data a nakládá s nimi poměrně volně, k čemuž uživatelé poskytují svůj souhlas při registraci do sítě. Sebrané informace se různě

kombinují a správci se tak dostávají k velkému množství informací a vědění, které potenciálně může sloužit, ve Foucaultovském pojetí, jako velký zdroj moci.

Vyvstávají tedy otázky: Jaký typ archivního materiálu lze na Facebooku nalézt? A jak se staví ke správě a organizaci sebraných uživatelských dat?

Na tyto otázky se budu snažit odpovědět v této kapitole. Už nyní by mělo být patrné, že bude nutné otázku zodpovídat ze dvou rozdílných úhlů: z pohledu správců Facebooku a z pohledu uživatelů Facebooku. Obě analýzy se budou opírat o teorii Laury Millar, kterou jsem představila v předchozí kapitole. V první analýze (z pohledu správců) budu argumentovat zejména smluvními *Podmínkami použití služby*, různými *Zásadami* a dalšími dokumenty dostupných na Facebookové stránce. V menší míře se také opřu o odborné publikace a dokumentární materiál. Druhý úhel (z pohledu uživatelů) mi odbornou oporou budou studie, které přístup a chování uživatelů na Facebooku s ohledem na téma archiv už dříve sledovaly.

3.1. Archiv na Facebooku z pohledu správců

Analyzování Facebooku započnu podle přechozí kapitoly, to znamená že budu sledovat archiv ze dvou různých hledisek: obsah archivů a archiv jako místo. Prvně se budu snažit zjistit, jaký typ materiálu se na Facebooku nachází, zda ho lze považovat za archivní. A zadruhé, jakou má povahu místo, kde je archiv uložen.

3.1.1. Archiválie

Pokud chceme začít hledat archiválie na Facebooku z pohledu správců, navrhuji vrátit se na začátek druhé kapitoly, kde ukazují schéma vznikání archiválií podle Millar. Stejně jako Millar začnu od prvního stupně (data) a skončím u pátého (archiválie).

1. Data: zrakové a zvukové vjemy, vůně, slova, symboly

Na Facebooku, v sekci *Centrum soukromí* se můžeme dočíst, že Facebook shromažďuje různé typy dat, mimo jiné i:

- „Typy obsahu, který si prohlížíte nebo na něj reagujete, a způsob, jak na něj reagujete
- Aplikace a funkce, které používáte, a akce, které v nich provádíte
- Čas, četnost a trvání vašich aktivit v našich produktech“ (*Co shromažďujeme a co můžete udělat*, 2023)
- A mnoho dalšího

Jinými slovy, Facebook sleduje podněty, které my uživatelé můžeme vnímat a nějakým způsobem se k nim vztahovat. Facebook má přístup k tomu co vidíme a slyšíme, kdy, kde, jak, skrz které zařízení to vidíme a slyšíme, jestli za využití registrovaného účtu nebo jako návštěvník a další. Tato data Facebook shromažďuje nejen ze své stránky, ale ze všech produktů Meta, z jiných stránek za pomoci Cookies, prohlížečů, zařízení a aplikací které jsou nějakým způsobem napojené na přihlašovací údaje Facebooku, a tak dále. (*Zásady společnosti Meta týkající se používání souborů cookie*, 2023; *Co shromažďujeme a co můžete udělat*, 2023)

Tyto informace potvrzují i svědectví lidí, kteří pracovali ve velkých sociálních sítích jako je Facebook nebo Twitter a vystoupili v dokumentu *The Social Dilemma* (2020). Např.

Jeff Seibert, bývalý ředitel technologického podnikání v Twitteru říká: „Chci, aby lidé věděli, že všechno, co dělají online je sledováno a měřeno. Každá jednotlivá akce, kterou provedou, je pod pečlivým dohledem a důkladně zaznamenána.“ (*The Social Dilemma*, 2020) Seibert pokračuje, že tímto způsobem sítě získávají obrovské množství dat, která skládají do komplexních informací a nakládají s nimi dle své potřeby. Nejen on, ale i renomovaná média se o této problematice zmiňovala už mnohokrát. (O’Flaherty, 2021; Black, 2022; Hunter, 2022; Milmo, 2022)

K praktikám Facebooku se v tomto ohledu vyjádřila i Shoshana Zuboff. Ve své knize *The Age of Surveillance Capitalism* (Zuboff, 2019) se věnuje *surveillance capitalism* (dohledovému kapitalismu), který blíže rozvedu v poslední části této práce. Myšlenky autorky se ovšem věnují i sběru dat, a proto je vhodné její názory představit již zde. Zuboff tvrdí, že sítě jako Facebook, které sbírají uživatelská data tímto způsobem: „si jednostranně nárokují lidskou zkušenost jako bezplatnou surovinu pro převod do behaviorálních dat.“ (Zuboff, 2019, s. 14). Autorka tvrdí, že některá z těchto dat se využívají ke zlepšování výrobků a služeb, nicméně zbytek je považován za *behavioral surplus* (přebytek chování), který se využívá k vyrábění prediktivních produktů. Ty umí předpovědět, co uděláme do budoucna (jaký typ příspěvku se nám bude líbit, na které video budeme koukat atd). S těmito predikčními produkty se dále obchoduje na behaviorálních trzích s budoucností a přinášejí sítím zisky. (Zuboff, 2019, s. 14–16) Zuboff vidí Facebook jako platformu, která sbírá uživatelská data (neboli minulosti svých uživatelů) a vyvozuje z nich jejich budoucí chování. Tento pohled je přinejmenším podobný s Foucaultovým vnímáním archivu jako technologií času. I přesto, že se Zuboff archivům nijak blíže nevěnuje, její poznatky jsou pro toto téma více než relevantní.

Už z takto obecné roviny je patrné, že dat, která má Facebook takto pod kontrolou, musí být obrovské množství. Ke všem informacím, které nám jsou nabídnuty, se nějakým způsobem vztahujeme. Buď je ignorujeme a přeskakujeme nebo se nám líbí, sdílíme je a komentujeme. Reakce na všechnen obsah, který nám takto Facebook předkládá a kontroluje, síť ukládá a dále s nimi pracuje. Data o všech našich aktivitách zůstávají zaznamenána a jsou součástí toho, co Laermans s Gielenem nazývají *historií, pro kterou nemáme oči* nebo Hoskins *digitální spící paměť*. K těmto konceptům se vrátím v poslední kapitole této práce a představím i další teorie, které se k této problematice vyjadřují.

Zpět k Millar:

2. Data interpretujeme a následně z nich generujeme a sdílíme *poznání*
+
3. Část z těchto dat může být zdokumentována – vizuálně, aurálně, digitálně nebo textově – slouží tak jako *informace*

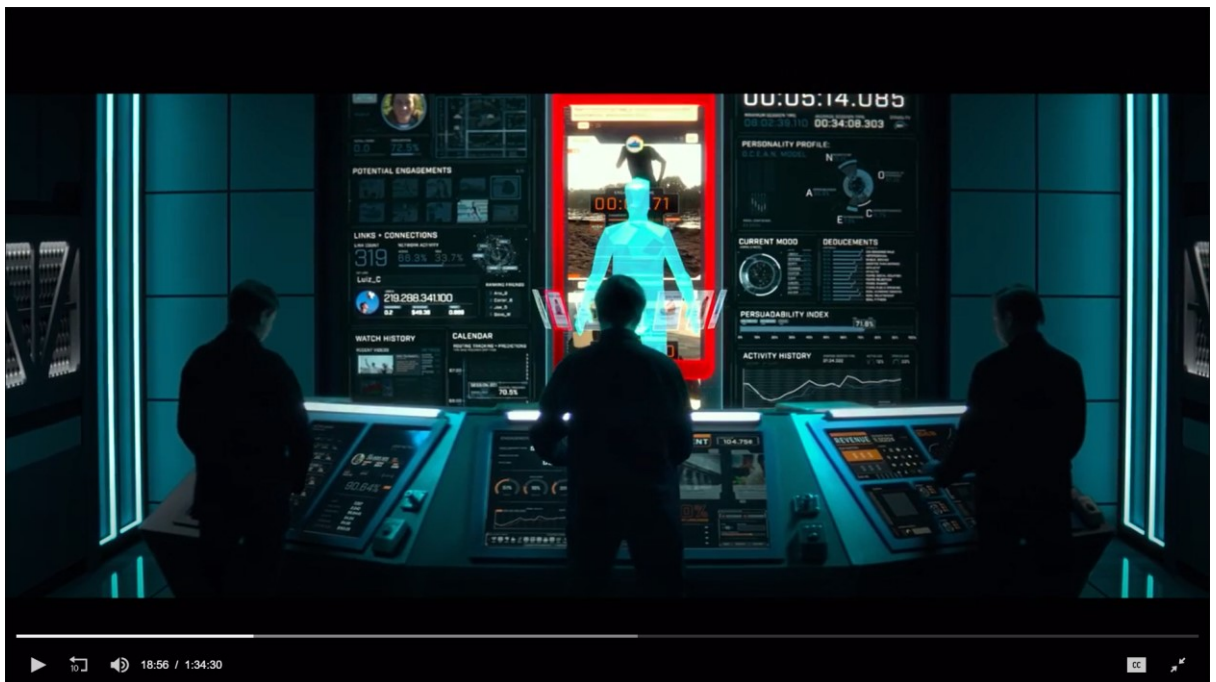
Tyto dva body bych s dovolením spojila. Případ Facebooku je takový, že veškerý obsah, který nám nabízí a my se k nim nějakým způsobem vztahujeme (nebo jak to sama stránka nazývá veškerá naše *aktivita*), se dokumentuje a tím pádem mohou všechny sloužit jako *informace*. (*Co shromažďujeme a co můžete udělat*, 2023) Pokud tedy budu mluvit o interpretování dat, výsledek nebudu nazývat *poznáním*, ale rovnou *informací*.

Obsah, s nímž se setkáváme i naše reakce na něj Facebook mapuje, interpretuje do nového poznání, respektive ukládá do informací a dále využívá. Jak toto skládání, interpretování a využívání dat a informací dělá, popisuje na obecné rovině v *Centru soukromí*: “Informace, které máme k dispozici, používáme k poskytování a vylepšování našich produktů. To zahrnuje personalizaci funkcí, obsahu a doporučení, jako jsou Facebook kanál příspěvků, kanál příspěvků na Instagramu, Stories a reklamy.“ (*Co shromažďujeme a co můžete udělat*, 2023). Jaká data zpracovává do informací a jakým konkrétním způsobem, Facebook neuvádí, ani které informace následně využívá ke zlepšování konkrétních služeb a dalších akcí. Nicméně představu by nám mohla dát následující část.

4. Některé námi zdokumentované informace můžou dodat *důkaz*: důkazy o událostech, zkušenostech, akcích, rozhodnutích nebo nápadech

Tuto část začnu příkladem. V roce 2020 vyšel pod záštitou Netflixu dokument s názvem *The Social Dilemma* (2020). Dokument funguje jako „dokudrama“ (dokumentární drama), kombinuje rozhovory s odborníky, svědectví (bývalých) zaměstnanců velkých internetových platforem a faktické informace, spolu s fiktivní narativní rovinou, díky které jsou často abstraktní koncepty příběhově zobrazeny. I přesto, že formulace informací do důkazních materiálů podle schématu Miller není v dokumentu zmíněna, dle mého názoru se z něj dá vypozařovat. Jedná se o ty části filmu, ve kterých se analyzují sebrané informace o uživatelích (v tomto případě konkrétní uživatel Ben) a kombinují se tak, aby algoritmus mohl dojít k zamýšlenému cíli. Zkonkretizováno je to následovně:

Ve filmu se ocitáme ve fiktivní místnosti, kterou lze nazvat jako ovládací středisko. V místnosti jsou obrazovky, ovládací konzole, tři muži (antropomorfizované verze algoritmů) a uprostřed všeho holografický avatar. Informace, které se objevují na obrazovkách a o kterých muži (algoritmy) mluví, se všechny týkají jednoho konkrétního uživatele Bena, užívající blíže nespécifikovanou sociální síť. Avatar, který se vznáší uprostřed místnosti odráží informace, které Ben o sobě internetu poskytl. Čím konkrétnější a detailnější avatar je, tím více informací se o něm ví. V následujícím obrázku je teprve v počáteční fázi.

Obrázek 2: Ovládací středisko, (*The Social Dilemma*, 2020)

Pokračujeme-li v ději, muži (algoritmy) si všimají, že uživatel Ben nebyl už dva dny na sociální síti. Jejich cílem je získat si Benovu pozornost, aby se do sítě opět přihlásil. K tomu, aby se jim to povedlo, mají k dispozici množství dat a informací (statistiky, grafy, čísla) která můžou libovolně spojovat. Cílem je nakombinovat je tak, aby vytvořili pro Bena co nejzajímavější upozornění na jeho telefonu, které ho přiměje zareagovat a aplikaci se sítí otevřít.

Aza Raskin, zakladatel *Center of Humane Technology*, který mimo jiné vynalezl 'The Infinite Scroll' (nekonečné scrollování) v dokumentu říká, že Facebook ze všech dat, která sbírá, vytváří modely. Všechny naše aktivity se propisují do virtuálního uživatele, co

jsme kdy na síti viděli, na co jsme, jak reagovali, všechny tyto informace se vpisují do našeho avatara. Díky tomuto obrovskému množství záznamů o naší historii jsou poté algoritmy schopné předpovědět, co nám předložit, aby nás zaujaly. (*The Social Dilemma*, 2020)

Pokud se na tento princip podíváme perspektivou Millar, algoritmy nedělají nic jiného, než že kombinují informace na základě určitých charakteristik a vytváří z nich důkazní materiál. Data, která si o nás síť zaznamenaly algoritmy interpretovaly v informace, ty nyní kombinují a vytvářejí z nich důkazy o naší aktivitě. Pokud se vrátíme k dokumentu, byli jsme ve scéně, kdy se algoritmy snaží vytvořit co nejzajímavější upozornění pro Bena. Ty nejprve analyzují důkazní materiál, sledují, kdy naposledy se přihlásil, jakou dělal poslední aktivitu a hledají důvod, proč nyní aktivní není. To, že se na jeho neaktivitě podílí jeho život mimo sociální síť ony algoritmy nezjistí.

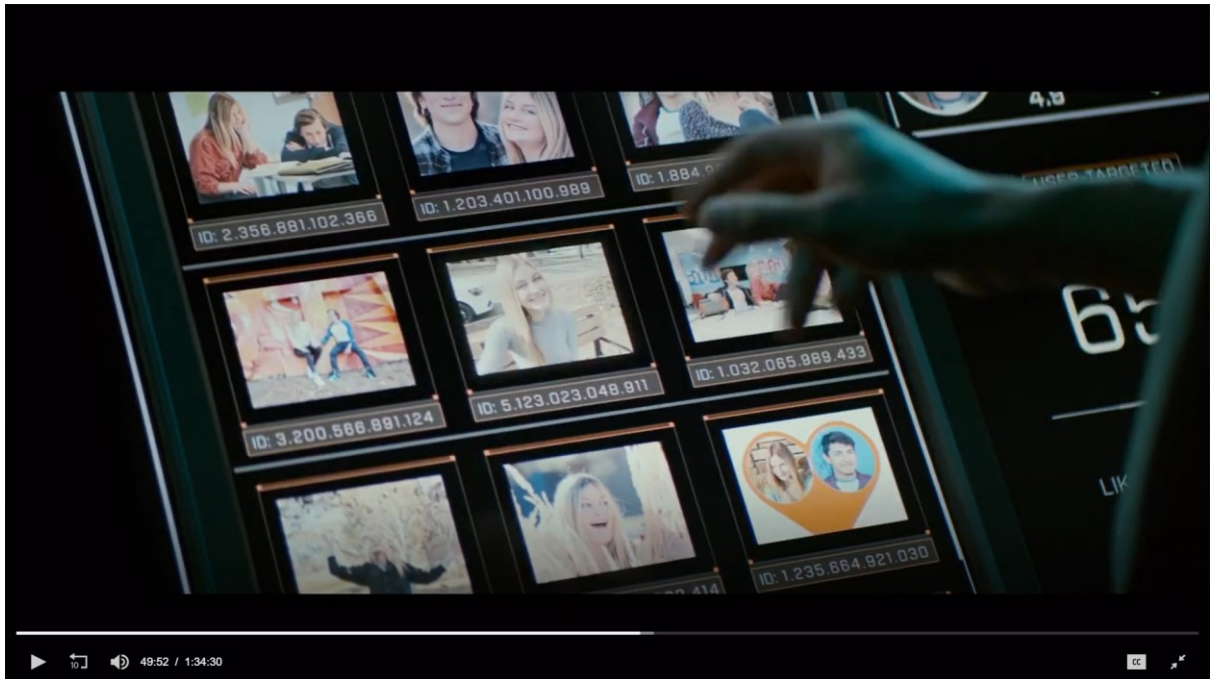

Obrázek 3: rozhovor mezi muži (algoritmy) (1), (*The Social Dilemma*, 2020)

Obrázek 4: rozhovor mezi muži (algoritmy) (2), (*The Social Dilemma*, 2020)

Tato scéna přímo ukazuje, jak algoritmy kombinují informace o naší aktivitě do důkazního materiálu. Ukazují, že Benovi se po nějakou dobu líbily všechny fotografie jedné dívky a pak z ničeho nic přestal. Na základě tohoto důkazu o aktivitě algoritmy predikují, co nejvíce uživatele Bena zaujme. Z dialogu a situací mimo tuto místnost zjistíme, Ben kdysi chodil s dívkou, „lajkoval“ (nebo jiný ekvivalent pro onu konkrétní síť) všechny příspěvky, ale pak z ničeho nic přestal. Ze situací mimo místnost víme, že se s ní Ben rozešel. Algoritmy to neví, ale vzhledem k neaktivitě v poslední době si vyvozují, že pokud Benovi přijde upozornění týkající se oné uživatelky, s velkou pravděpodobností na něj zareaguje. Když navíc procházejí dívky fotografie, zjistí, že má nového přítele.

Obrázek 5: Muž (algoritmus) analyzuje fotografie, (*The Social Dilemma*, 2020)

Všechno toto skládání informací do komplexního poznání a důkazů o naší aktivitě odpovídá tomu, jak na důkazní materiál pohlíží Millar. Dle ní musí obsahovat obsah, kontext a strukturu:

Obsah – Benovi se líbily fotky jedné uživatelky. Kontext – interakce proběhla mezi dvěma konkrétními uživateli, kteří jsou oba registrováni na síti. Benovi se líbili příspěvky jedné uživatelky, z ničeho nic přestal. Ze situací mimo místnost s algoritmy lze vyvodit, že fotky přestal lajkovat v momentě, kdy se s dívkou rozešli a její fotky s pravděpodobně vůbec neviděl. Struktura – fotografie, o které se jedná, se nacházejí na sociální síti, na kterou jsou oba uživatelé registrovaní. Zdá se, že pro algoritmy je hlavním strukturním bodem všech fotografií fakt, že se na nich nachází ona konkrétní uživatelka.

Dohromady nám tyto informace skládají důkazní materiál. Ten je znám i algoritmům, díky němu můžou vyvodit scénáře dalších kroků a vybrat ten nejúčinnější. V tomto případě se algoritmy rozhodnou Benovi dát upozornění, že jeho bývalá přítelkyně má, na základě analýzy fotografií, nového přítele.

Jeff Seibert, bývalý výkonný ředitel technologického podnikání Twitteru, který v dokumentu vystupuje říká, že: „algoritmům v tomhle ohledu nikdo nerozumí. Programátoři je sice naprogramují tak, aby algoritmy došly k zamýšlenému cíli, ale jak

k němu dojdou ví jen algoritmy samy.“ (*The Social Dilemma*, 2020) Díky strojovému učení se algoritmy vyvíjejí autonomně, učí se „myslet“, a při dostatečně komplikovaných algoritmech, jako jsou ty v ukázce z dokumentu, jsou tak efektivní a složité, že se jim může říkat umělá inteligence. Sandy Parakilas, bývalý provozní manažer Facebooku souhlasí, říká že: „jako lidé jsme prakticky ztratili kontrolu nad tím, jak tyto algoritmy fungují a vyvíjejí se. Obávám se, že algoritmy začínají získávat kontrolu nad námi lidmi, protože to oni vybírají, co za informace se nám na sítích zobrazí, predikují, jak na ně zareagujeme a úspěšně tak námi manipulují.“ (*The Social Dilemma*, 2020)

Pokud bych měla tuto část shrnout, je velmi pravděpodobné, že si Facebook vytváří důkazní materiály velmi podobně tak, jak to zobrazil zmíněný dokument. Čím více informací o nás Facebook má, tím lépe dokáže predikovat naše chování a nabízet nám lépe personalizovaný obsah a reklamy, jak konec konců cituji výše v sekci 1. Důkazní materiál v tomto ohledu nevybírají lidé, ale stroje, respektive algoritmy, kteří ho filtrují podle vlastní logiky. Přesto tyto výběry splňují požadavky Millar k tomu, aby byly zařazeny mezi důkazní materiál, vhodný k další filtraci do případných archiválií.

5. Část důkazů může být pro svou trvalou hodnotu zachována jako *archiválie*, hodna zachování jako důkaz nebo informace dlouhodobého zájmu pro širší publikum

Tento bod je otázka spíše do budoucna. Dle studie od Titie a Brama van der Werf - *Will archivists use AI to enhance or to dumb down our societal memory?* (2022) se archiváři shodují na tom, že pokud chtějí z digitálního materiálu vyfiltrovat archiválie, nepůjde to jinak než za využití umělé inteligence. Obsahu publikovaného online je tolik, že by na to lidské síly nestačily. Studie uvádí, že algoritmy k filtrování archiválií už vznikají a probíhají zkušební fáze, zatím ale nejsou ve stavu, kdy by se mohly plošně využívat. Je patrné, že podhoubí pro výběr archiválií po vzoru Millar na internetu je, jen nás aktuálně omezují technologie, které je pro nás vyfiltrují. V případě Facebooku existuje funkce *Vzpomínky*, kterou je do určité míry možné považovat za prototyp této umělé inteligence. Ve *Vzpomínkách* uživatelé mohou vidět: třeba své příspěvky na Facebooku, příspěvky, ve kterých vás někdo označil, a výročí. *Vzpomínky* sice nemůžete vypnout, ale můžete nastavit, co v nich uvidíte.“ (*Vzpomínky*, 2023) Není úplně jisté, podle jakých pravidel tato funkce vybírá a zobrazuje dané „vzpomínky“ a zda naplňují parametry hodné archivního materiálu

tak, jak by ho chápala např. Millar. Nicméně v ní jsou určité náznaky výše zmíněného filtrování.

Pokud bych nyní měla odpovědět, jestli jsou z pohledu správců na Facebooku archiválie, mou odpovědí by bylo ano. Jak jsem se snažila ukázat v předchozích odstavcích, za využití algoritmů, strojového učení a umělé inteligence se dá pracovat s online daty tak, jak s materiálními artefakty by nikdy nebylo možné. Jak do množství, tak do komplexity. Z pěti stupňů, které Millar popisuje pro tvorbu archiválií plošně fungují čtyři z nich, je tedy jen otázkou času, než se dostaneme i k tomu poslednímu.

Na tato zjištění je možné navázat některé koncepty představené v první kapitole. Nyní by mělo být patrné, že se na Facebooku nachází historie, pro kterou zatím nemáme oči / spící digitální paměť. Všechny tyto záznamy našich digitálních stop, které se na Facebooku hromadí a zatím nevíme, jak s nimi naložit. V Hoskinsových slovech je přesně tento materiál ekvivalentní šedé paměti, kterou my si pamatovat nemusíme, protože to dělají technologie za nás. Zároveň se potvrzuje i další Hoskinsův pojem „od-pamatované já“, kdy, jak ukázat příklad dokumentu, technologie nás znají lépe, než se známe my sami.

3.1.2. Archiv jako místo

Provozovat úložiště pro potřeby tak velké sítě jako je Facebook a takového množství dat, které zaznamenává a pracuje s nimi, vyžaduje obrovské úložní kapacity. Už od počátku fungování Facebook používal takzvaná data centra, budovy plné počítačů, které shromažďovaly, ukládaly a organizovaly sebraná data. V roce 2014 přišel Facebook s novou generací data center, která poskytují stabilnější a hladší fungování aplikací, vyšší kapacitu úložiště a chytřejší systém hlášení i nápravy chyb. (Andreyev, 2014) Těchto obrovských ultramoderních data center zatím Facebook postavil dvacet jedna na různých lokalitách po USA, Evropě a Asii. Jejich provoz je finančně náročný, i proto Facebook hledá způsoby co nejlevnějšího získávání energií. Investuje do obnovitelné energie, kdy má téměř sto elektráren poháněných solární, větrnou nebo vodní energií. (*Meta Data Centers, 2023*)

Těmto novým data centrům se věnovala Mél Hogal ve své studii *Facebook Data Storage Centers as the Archive's Underbelly* (2015). Autorka sledovala environmentální hledisko provozu data center, což není nutně předmětem této práce, přesto ve studii zaznívají koncepty, přínosné i pro téma této práce. Autorka považuje Facebook za „žijící archiv“,

opakovaně označuje počítače v data centrech jakožto archivy veškeré naší Facebookem shromážděné online aktivity. Archiv definuje takto: „Označit Facebook jakožto archiv, na rozdíl od pouhého úložiště či shromaždiště je důležité v tom, že vynáší na povrch politické souvislosti mezi daty a ideály o minulosti a budoucnosti, které podporují a neustále přetvářejí to, co máme na mysli pod pojmem život, smrt, těla a vzpomínky na jejich uchování.“ (Hogan, 2015, s. 14)

Hoganové myšlenky evokují koncepty z první kapitoly. Opět se můžeme vrátit k Foucaultovi, který archivy viděl nutně jako místo realizace politické moci. V archivech, jak říká Hoganová, se vynáší na povrch politické souvislosti, vidíme v nich ideály o minulosti a budoucnosti, které nám vštípili ti, kteří nám vládou. Zároveň také důsledky, které tato rozhodnutí přinesla. Archiv může osvětlit spojitosti, vztahy a vazby, které v přítomnosti mohly být zamlčeny. I z tohoto hlediska je pro ty, kteří vládou výhodné zamezovat veřejnosti přístup k archivům a udržovat si své svrchované postavení v přístupu k v něm sebranému vědění.

Autorka ve své studii využívá pojem archiv ve spojitosti s Facebookem hojně, přímé definici archivu se ovšem nijak blíž nevěnuje. Hogan říká, že: „Facebooková data centra jsou neustále v provozu, vždy pracují na plný výkon, bez ohledu na aktuální aktivitu uživatelů.“ (Hogan, 2015, s. 9) Jen 10 % ze všech počítačů dělají aktivní činnost ve smyslu operování algoritmů, kombinování dat, vybírání personalizovaného obsahu pro každého z uživatelů. Zbylých 90 % slouží jako neaktivní úložiště, kde leží veškerá ona zaznamenaná aktivita, získaná i přes cookies z jiných webů, poslané zprávy na síti a podobně. (Hogan, 2015, s. 9)

V návaznosti na to formuluje myšlenku: „Tímto způsobem Facebook násilně shromažďuje nejen mediální aktiva, ale také – a to hlavně – sleduje údaje o detailech našich zvyků, míst a spojení, které začínají vrhat určité světlo na potenciálně temnější, vyhýbavější a rozporuplné hodnoty sociální sítě.“ (Hogan, 2015, s. 10) Tichý sběr dat a kombinování informací Hogan považuje za velký problém, protože seskupování informací, které ani nevíme, že o nás Facebook shromažďuje, o nás vypovídá mnohem víc, než si uvědomujeme. „Sledování všech těchto úrovní ukazuje, do jaké míry sociální síť generuje paralelní archiv, zaznamenává interakce samotné sítě jako simultánní, ale exponenciálně větší, živý archiv.“ (Hogan, 2015, s. 10) Autorka tedy jasně stojí za tvrzením, že Facebook si tvoří svůj vlastní archiv, paralelní veškeré aktivitě, kterou uživatelé na jeho síti provádí.

V tomto ohledu se Hoganové myšlenky shodují s Hoskinsovými. Nejen že se opět objevuje „digitální spící paměť“, ale také narážíme na cíl, který Hoskins přisuzuje šedé paměti: „ztráta vědomí o tom, kdo všechno má naše digitální stopy a k jakým účelům je může využít.“ (Hoskins a Halstead, 2021, s. 684) To, jak Hogan poukazuje, se díky tichému sběru dat může Facebooku dařit poměrně snadno. Když uživatelé ani neví, kdy a jaká data o nich síť sbírá, velmi rychle dochází k onomu Hoskinsonovu „od-pamatovanému já“, kdy nás síť zná lépe, než my známe sami sebe a pamatují si za nás. Hogan tvrdí, že data, která Facebook shromažďuje a uchovává, považuje za obchodní tajemství. Proto Facebook o nich neříká ani svým uživatelům, od kterých si je bere. (Hogan, 2015, s. 10) Tím ovšem potvrzuje Foucaultovu koncepci archivu jako místa realizace moci, protože si sebrané vědění Facebook opravdu střeží jen pro sebe jakožto vládnoucí entita.

Co všechno se ve Facebookových data centrech nachází bylo předmětem velkých spekulací už v od počátku fungování sítě. (Hogan, 2015, s. 7) S uplynulými roky se zodpovězení otázky stává stále složitější, nicméně lze získat alespoň určitou představu. V různých dokumentech Meta se lze dočíst, co všechno za data může společnost od svých uživatelů sbírat, jakým způsobem a na jak dlouho je může ukládat, jak je využívat a případně mazat. Prvně je vhodné ukázat, co vůbec za služby Facebook svým uživatelům nabízí. V oddíle *Námi poskytované služby* zjistíme, že se jedná o: „personalizované prostředí, spojování uživatelů s lidmi a organizacemi, možnost vyjadřovat se a hovořit o tom, co je pro uživatele důležité, pomoc v objevování obsahů, produktů a služeb, které by uživatele mohly zajímat, podpora bezpečnosti, zabezpečení a integrity svých služeb, boj proti nevhodnému chování a zajištění bezpečí komunity uživatelů, používání a vývoj pokročilých technologie k zajištění bezpečných a funkčních služeb pro všechny, zkoumání způsobu vylepšování svých služeb, poskytování konzistentního a plynulého prostředí napříč produkty společností vlastněných společností Meta a zajištění přístupu ke svým službám.“ (*Podmínky používání služby*, 2022)

Každá z těchto poskytovaných služeb je dále blíže popsána, velká část z nich se týká toho, jaká uživatelská data Facebook shromažďuje k tomu, aby mohl tyto funkce zajistit. Například ve třetím oddílu *Podmínek* jsou vypsány *Vaše závazky vůči Facebooku a naší komunitě*, které mimo jiné obsahují pododdíl *Oprávnění, která nám udělujete*. „Abychom vám však mohli poskytovat naše služby, potřebujeme od vás jistá oprávnění („licenci“) k používání takového obsahu [vámi sdílený nebo nahraný obsah, jako jsou fotky nebo videa;

pozn. aut.]. Potřebujeme je výhradně pro účely poskytování a zlepšování našich produktů a služeb, jak je popsáno výše v oddílu 1.“ (Podmínky používání služby, 2022)

Mezi dalšími oprávněními, které Facebooku uživatelé dávají, je *Oprávnění k používání vašeho jména, profilového obrázku a informací o vašich interakcích s reklamami a sponzorovaným nebo komerčním obsahem.* „Udělujete nám oprávnění používat vaše jméno a profilový obrázek a informace o vašich aktivitách na Facebooku v souvislosti s reklamami, nabídkami a dalším sponzorovaným nebo komerčním obsahem, který zobrazujeme v našich produktech, a to bez jakékoli náhrady vůči vám.“ (Podmínky používání služby, 2022)

Trochu konkrétnější informace o svých krocích podává v *Zásadách ochrany osobních údajů* (2023), kdy pod oddílem *Plnění smlouvy* vypisuje kategorie informací, které používají, proč a jak je zpracovávají. Jako příklad nám může sloužit jeden z bodů:

<p style="text-align: center;">Proč a jak zpracováváme vaše údaje</p>	<p>Jaké kategorie informací používáme (podrobnosti o každé kategorii najdete v části „Jaké informace shromažďujeme?“) Jaké informace skutečně použijeme, závisí na faktických okolnostech, ale může jít o tyto:</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Zprostředkovávání sdílení obsahu a stavu • Poskytování a výběr funkcí • Zajišťování služeb posílání zpráv, možnosti uskutečnit audio a video hovory a propojit se s ostatními • Poskytování reklamních produktů • Provádění analýz <p>Dostupné informace také využíváme za účelem vývoje, výzkumu a testování vylepšení našich produktů. Shromažďované informace používáme k tomu, abychom mohli:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zjistit, zda produkt funguje správně • Řešit problémy a nefungující produkty opravovat • Testovat nové produkty a funkce, abychom zjistili, zda fungují • Získat zpětnou vazbu k našim nápadům na produkty nebo funkce 	<ul style="list-style-type: none"> prostřednictvím naší funkce fotoaparátu nebo nastavení galerie fotoaparátu nebo prostřednictvím našich hlasových funkcí • Zprávy, které odesíláte a přijímáte, včetně jejich obsahu (v souladu s platnými právními předpisy) • Metadata související s obsahem a zprávami • Typy obsahu, který si prohlížíte nebo na něj reagujete, a způsob, jak na něj reagujete • Aplikace a funkce, které používáte, a akce, které v nich provádíte

<ul style="list-style-type: none"> • Organizovat průzkumy a jiné druhy výzkumů zjišťujících, co se vám na našich produktech a značkách líbí a co můžeme ještě zlepšit 	<ul style="list-style-type: none"> • Nákupy nebo jiné transakce, které provedete, včetně redukováných údajů o kreditní kartě • Hashtagy, které používáte • Čas, četnost a trvání vašich aktivit v našich produktech <p>Přátelé, sledující a další kontakty</p> <p>Informace z aplikace, prohlížeče a zařízení:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Charakteristiky zařízení a software zařízení • Co děláte na svém zařízení, (třeba jestli je naše aplikace v popředí nebo jestli se pohybuje myš) • Identifikátory, které odlišují vaše zařízení od zařízení ostatních uživatelů • Signály ze zařízení • Informace, které sdílíte prostřednictvím nastavení zařízení • Informace o síti, ke které zařízení připojujete, včetně vaší IP adresy • Informace ze souborů cookie a podobných technologií <p>Informace od partnerů, dodavatelů a třetích stran</p>
--	--

Obrázek 6: Plnění smlouvy, (Zásady ochrany osobních údajů, 2023)

Jak ukazuje obrázek, v levé části je uvedeno, proč a jak zpracovávají uživatelské údaje a v pravé části, které informace sbírají. Výčet sbíraných informací je opravdu obsáhlý. Určitá nastavení sběru informací se dají částečně omezit osobními nastaveními v profilu, nicméně jak sít' uvedla, všechna tato data potřebuje k zajištění nabízených služeb. Úplné vypnutí sběru je tak prakticky nemožné.

Stojí za zmínku mnou zatím neprobrané téma konverzací. Na Facebooku lze provádět soukromé konverzace prostřednictvím dalšího produktu Meta, chatovací aplikace Messenger. Ta o sobě píše: „Poskytujeme vám způsoby, jak komunikovat s ostatními uživateli služeb pro posílání zpráv na Facebooku prostřednictvím zpráv, hlasových hovorů, videohovorů a videochatů, posílání obrázků a videí a sdílení vaší polohy s ostatními, když se tak rozhodnete.“ (*Služby posílání zpráv na Facebooku*, 2023) A jak je uvedeno výše v *Plnění smlouvy*, při registraci na Facebook udělujeme síti souhlas k tomu číst naše zprávy které odesíláme, včetně jejich obsahu. Vystává tedy otázka, do jaké míry lze takové konverzace považovat za soukromé. K tomuto bodu se ještě vrátím v další části práce.

Jakožto uživatelka Facebooku s aktivním uživatelským profilem jsem chtěla zjistit ještě konkrétněji, jaké informace o mně Facebook za několik let používání sítě sebral. Jelikož se v mém případě využívání sítě výrazně proměňovalo, určit konkrétní výzkumné otázky by bylo komplikované. Spíše pro vlastní zájem jsem chtěla zjistit, jaká data mi Facebook kdy předkládal, či jaké informace si o mé aktivitě zaznamenal. Dále mě zajímalo, jak konkrétně s mými daty nakládal, jak je kombinoval a vyvozoval z nich důkazní materiály a k jakým účelům je využíval.

Do určité míry jsem informace dohledala na svém uživatelském profilu, v sekci *Záznamy o aktivitách*. Zde se zobrazí má uživatelská aktivita pod různými sekcemi, například: Vámi zhlédnutá videa, Historie vyhledávání, Příspěvky a komentáře ve skupině, Stránky, Aktivní relace a tak dále. Po rozkliknutí každé z těchto sekcí se zobrazí seznam. V případě videí se zobrazí seznam videí, které jsem shlédla, který den a v kolik hodin. Podobně je to v případě Historie vyhledávání, kdy se ukáže, co jsem vyhledala, v jaký den a čas. Žádné další informace k dispozici nejsou. Přitom jak uvádí *Plnění smlouvy* výše, informací o mé aktivitě si zaznamenává drasticky víc.

Dalším způsobem, jak získat přístup k informacím, které Facebook o mém uživatelském profilu zaznamenal, je *Stáhnutí kopie vašich informací* ze sekce Soukromí. Zde lze požádat o vygenerování souboru všech dat, která si Facebook o uživateli zaznamenal od počátku fungování jeho profilu. Bohužel se opět jedná jen o výčet informací, velmi podobný seznamu aktivit, který se nachází i na uživatelském profilu.

Tento výběr rozhodně není vyčerpávající, nicméně by nám mohl dát obecnou představu, co všechno za data a v jakém množství se na Facebooku, respektive v jeho úložištích nachází. Pokud se vrátíme zpět k Hogan, díky ní víme, že alespoň před lety

Facebooková data centra sloužila z drtivé většiny jako neaktivní úložný prostor a jen zbylá část operovala algoritmy. Bližší informace o obsahu data center jsou správcům s velkou pravděpodobností známé, jeho uživatelům nikoliv. Tím se dostáváme k dalšímu bodu Millar, jakým místem by digitální úložiště mělo být.

Jak jsem již uvedla ve druhé kapitole, Millar mluví o konceptu „důvěryhodných digitálních úložišť“. Cílem je vytvořit místo, které zajistí, že je o materiály dobře postaráno, jsou v bezpečí, nemůžou se nahodile zničit nebo poškodit a jejich soukromí a bezpečnost je pod neustálou ochranou. I přesto, že takových úložišť je zatím málo, Millar pozoruje tři různé tendence organizace: centralizované, decentralizované a síťové úložiště. Facebook řadím do centralizovaného úložiště, to znamená, že je vytvořené a spravované tvůrcem záznamů. Další dva typy úložiště jsou jen správci materiálu jiných agentur, to na Facebook z pohledu správců neplatí. Jak říká Millar, hlavní silou centralizovaného přístupu je, že agentura může mít neustálou kontrolu nad správou elektronických záznamů od jejich akvizice, přes uchování až ke zničení. Naopak zásadní slabostí je, že pokud není organizace schopná poskytnout dostatečné a stabilní zdroje k zajištění chodu úložiště z dlouhodobého hlediska, všechny záznamy jsou v ohrožení. (Millar, 2017, s. 90–91)

Jak uvedla Hogan ve své studii, Facebook považuje sebraná uživatelská data za obchodní tajemství. Zuckerberg sám řekl: „My data inzerentům neprodáváme. Neprodáváme data nikomu.“ (Gilbert, 2018) Nicméně vlastnictví uživatelských dat Facebooku umožňuje nabízet personalizované reklamy a jiný na míru šitý obsah každému z uživatelů. (Johnston, 2023) Jelikož je to v (nejen finančním) zájmu Facebooku dobře si ohlídat stav, reliabilitu, autenticitu a dlouhodobost sebraných dat, je pravděpodobné, že vynakládají nemalé prostředky k tomu, aby všechny procesy od akvizice přes využití a případné mazání dat byly řádně zabezpečeny. A aby nedocházelo k případným únikům dat, hackerským útokům nebo jiným rizikům, které ohrozí uživatelská data, což by mimo jiné přivodilo újmu i Facebooku.

Konkrétnější informace o tom, jak Facebook uchovává data jsem našla opět v jejich *Zásadách používání dat* společnosti Meta. „Informace uchováváme po dobu, po kterou je potřebujeme k poskytování našich produktů, splnění právních povinností a ochraně našich zájmů nebo zájmů dalších subjektů. Jak dlouho informace potřebujeme, se rozhodujeme případ od případu.“ (*Zásady ochrany osobních údajů*, 2023) Dále Facebook uvádí několik

obecných aspektů, podle kterých se rozhodují, jak dlouho informace uchovávají. Jak je ale na jejich stránkách uvedeno, rozhodují se případ od případu.

Opět se můžeme vrátit k mému osobnímu zájmu, kdy jsem jakožto aktivní uživatelka Facebooku sledovala, co za data o mě síť zaznamenala. Výsledky lze aplikovat i na dobu uchování. Z těch dat, která mi Facebook poskytl k nahlédnutí, lze v některých případech dohledat záznamy mé aktivity až k počátkům mého uživatelského profilu, to znamená záznamy staré více než 10 let. Proč je Facebook stále potřebuje, k čemu je využívá, jestli a kdy je hodlá smazat, jsem už nikde nezjistila. Zároveň je potřeba připomenout, že s velkou pravděpodobností Facebook nezobrazuje svým uživatelům všechny informace, které si o uživateli kdy shromáždil. Informace jsou tedy velmi omezené.

Výjimku by s největší pravděpodobností mělo tvořit smazání uživatelského účtu. Tam Facebook uvádí, že: „v momentě, kdy zahájíme proces odstraňování se po 30 dnech účet a všechny informace trvale odstraní a vy už nic z toho nebudete moct dostat zpět. Odstranění všeho, co jste kdy zveřejnili, může trvat až 90 dní od zahájení odstraňování.“ (*Deaktivace nebo odstranění účtu*, 2023) Nicméně i zde doplňují, že po 90 dnech mohou kopie dat pořád zůstat v záložním úložišti (právní důvody, prevence škodlivých činností a jiné).

Z pohledu správců Facebooku, kteří potřebují bezpečné místo pro data svých uživatelů z důvodu finančních zisků na nabízení personalizovaného prostoru, je v jejich vlastním zájmu, zaručit co nejspolehlivější služby. Zdáli se dá Facebook považovat z pohledu správců za „důvěryhodné digitální úložiště“ se dá jen spekulovat. Na jednu stranu Facebook stále navyšuje své zisky (Kemp, 2023). A jelikož většina zisků pochází z nabízení personalizovaného prostoru pro reklamy či jiný obsah, a tento prostor stojí na vlastnictví dostatečného množství dat o svých uživatelích, ukazuje to na fakt, že Facebook je schopný získávat a uchovávat data dostatečně dlouho a spolehlivě.

Na druhou stranu, kolem Facebooku je bezpočet kauz s problémy s nakládáním s uživatelskými daty. Jedná se o úniky dat, hackerské útoky, porušování soukromí a další. Pravděpodobně nejvíce medializovaný byl skandál s Cambridge Analytica z roku 2018, kdy došlo ke zneužití dat z více než 80 milionů uživatelských účtů k manipulování prezidentské volby v USA v témže roce. (Heiligenstein, 2022) Ale stále nové kauzy se objevují dodnes. Je tedy otázka, do jaké míry umí Facebook uchránit data svých uživatelů a zda se dá z pohledu správců považovat za „důvěryhodné digitální úložiště“. Na základě doložených

dat bych se spíše přikláníla k variantě, že ani správci nemůžou svou síť a její data centra na ukládání dat považovat za důvěryhodné.

Cílem první části této kapitoly bylo zanalyzovat Facebook z pohledu správců a zjistit, co s ohledem na archiv se na něm nachází. Analýzu jsem prováděla pomocí principů definované Laurou Millar v její knize *Archives: Principles and Practices*. Sledovala jsem, jestli Facebook obsahuje nebo je jednou z možností, jak Millar definuje archiv. Zjistila jsem, že na Facebooku se nachází materiál s potenciálem archiválií. Tento materiál je uložen v Data centrech Facebooku, která se nedají považovat za důvěryhodné digitální úložiště

Zde docházím k prvním závěrům analýzy. Facebook si vede vlastní archiv o svých uživateliích, dělá to tichým, netransparentním, často eticky problematickým způsobem. O existenci archivu Facebook mlčí a jeho obsah je přístupný z velké většiny jen jeho správcům. Není úplně jisté, co všechno se v archivech nachází a jak komplexně s jeho obsahem Facebook nakládá. Jakékoli informace, které se v těchto archivech nacházejí jsou obchodním tajemstvím sítě. Data centra, ve kterých se Facebookový archiv nachází, se nejeví jako dostatečně bezpečné a spolehlivé místo pro uchování materiálů.

3.2. Archiv na Facebooku z pohledu uživatelů

I ve druhé analýze budu využívat teorii Laury Millar a budu se snažit popsat, jaký typ archivního materiálu uživatelé na síť nahrávají a jaký je Facebook jako úložiště pro tento typ obsahu. V analýze se budu zajímat i o téma osobních archivů, které nemusí přímo souviset se schematizací archivního materiálu podle Millar, nicméně téma považuji za vysoce relevantní.

3.2.1. Archiválie

1. Data: zrakové a zvukové vjemy, vůně, slova, symboly

Vše, co vnímáme, může být zachyceno a následně nahráno na Facebook různými způsoby. Ať už je to pomocí fotografie, videa nebo textového příspěvku. Pravděpodobně nejvíce bezprostřední způsob by měl být pomocí živých vysílání, ale i ta jsou po skončení převedena na běžná videa.

2. Data interpretujeme a následně z nich generujeme a sdílíme *poznání*

K námi nahraným příspěvkům se můžeme vracet, můžou nám připomenout určité pocity, které jsme v dané momenty měli nebo nám můžou vyvolávat nové. Jinými slovy takové příspěvky nám nabízejí vytvářet určité *poznání*, které z nich můžeme neustále těžit.

3. Část z těchto dat může být zdokumentována – vizuálně, aurálně, digitálně nebo textově – slouží tak jako *informace*

Třetí bod, dokumentování, je trvalejší zaznamenání našeho *poznání* z předchozího bodu. V případě Facebooku a jeho aktuálních afordancí to znamená nahrání textového příspěvku, fotografie, videa, živého přenosu atd. Tyto *informace* tvoří pravděpodobně největší část obsahu, který uživatelé na Facebook nahrávají úmyslně. Přiblížit by to mohly studie zmíněné již v první kapitole této práce. Např. Sinn a Syn ve své studii *Personal documentation on a social network site: Facebook, a collection of moments from your life?* (Sinn a Syn, 2014) říkají, že: „Uživatelé považují Facebook za dobrý a snadný nástroj pro dokumentování svého každodenního života a snadné prohlížení příběhů a komentářů přátel. Funkce propojení Facebooku, které uživatelům umožňují vytvářet příspěvky a komentáře

jako způsob navazování kontaktů, rovněž podporují dokumentaci osobní historie. Kromě toho může docházet k sociálnímu posilování, stejně jako k dříve zjištěnému exhibicionismu při používání stránek sociálních sítí, který rovněž podporuje tyto typy příspěvků. Jak technologické funkce, tak sociální podpora tedy vytvořily synergii pro aktivity osobní dokumentace na Facebooku.“ (Sinn a Syn, 2014, s. 118)

Nicméně doplňují, že: „Je pozoruhodné, že uživatelé nevnímají své aktivity na Facebooku jako "zaznamenávání osobní historie každodenního života". Mnozí z nich nepovažovali své zdi na Facebooku za přesnou reprezentaci svého každodenního života. Ačkoli tedy zveřejňovali své každodenní příběhy, fotografie, videa a zajímavé odkazy jako způsoby, jak se spojit se svými přáteli, pojímali své aktivity jako "navazování kontaktů", a nikoli jako "dokumentování".“ (Sinn a Syn, 2014, s. 118) Je tedy pravděpodobné, že takový nahraný obsah uživatelé považovali pouze za *informace* a nic hlubšího.

Sian ve studii *Rethinking the Web as a Personal Archive* (Siân a et al, 2013). Začíná protichůdným zjištěním a tím, že v případě Facebooku ho lidé nepovažují za síť hodnou ukládání smysluplného obsahu, ale spíše jako prostor pro sdílení efemérního obsahu. Dle autorky stejná fotografie mění svou hodnotu podle toho, na jakou síť je umístěna. „Fotografie a videa, které byly opakovaně uváděny jako typy obsahu, které by se měly ochraňovat, se nějakým způsobem začaly považovat za triviálnější, pokud byly umístěny na sociální síti, jako je Facebook. Účastníci přikládali malou hodnotu metadatům spojeným s těmito soubory (jako jsou komentáře a tagy), které by mohly být považovány za obohacení originálu.“ (Siân a et al, 2013, s. 9)

Ve studii pokračuje, že vzhledem k tomu, že tento typ obsahu na Facebooku je obecně považován za obsah, který nemá cenu uchovávat nebo který je spolehlivě uložen jako digitální originál jinde, účastníci nepovažovali za nutné jej zálohovat; ani si nepřáli, aby byl pro ně automaticky archivován. To potvrzuje myšlenky C.C. Marshalla (Marshall, Bly a Brun-Cottan, 2007), který ukázal, že lidé raději ztratí část svého obsahu, než aby si jej uchovávali a byli jím zahlceni, bez ohledu na to, jak automatické uchovávání je. (Siân a et al, 2013, s. 9)

Zároveň ale autorka přichází na paradox. Například u fotografií: „Fotografie jako typ média byly obecně vnímány jako typ obsahu, který by si měl člověk uchovat (účastníci často hovořili o tom, že si chtějí uchovat fotografie, videa a hudbu). Fotografie nahrané na Facebook byly často popisovány jinak než fotografie nahrané na stránky jako Flickr nebo

uchovávané na vlastních discích.(Siân a et al, 2013, s. 7). Jak už bylo řečeno, obsah na Facebooku uživatelé brali spíše jako efemérní, nehodný dlouhodobějšího uchování. Podobného paradoxu si začala všimnout i u jiných typů příspěvků, které dokumentovaly významné události a jejichž lajky, komentáře nebo sdílení by pro uživatele byly hodné dlouhodobějšího uchování. (Siân a et al, 2013, s. 7). Siân se na základě těchto zjištění rozhodla vytvořit taxonomii obsahu sdíleného na internetu na pět typů podle toho, jak významný obsah pro uživatele je, od nejméně důležitých (efemér) k těm s největší citovou vazbou. Do Sbírek s vysokou hodnotou řadí materiál, který uživatelé považují za svou nejlepší práci, má pro ně velký význam a chtějí ho bezpečně a dlouhodobě uchovat. (Siân a et al, 2013, s. 8)

4. Některé námi zdokumentované informace můžou dodat *důkaz*: důkazy o událostech, zkušenostech, akcích, rozhodnutích nebo nápadech

Ze všeho obsahu, který lidé vědomě nahrávají na Facebook, jen menší část z nich má určitou *důkazní* hodnotu. Podle Millar by každý důkazní materiál měl obsahovat tři základní komponenty: obsah, kontext a strukturu. Obsahuje-li námi nahraný materiál tyto části, je možné ho považovat za důkazní. Takové posouzení se z určitého hlediska dá udělat plošně pro všechny příspěvky, a to v případě struktury. Ta je na Facebooku stejná pro všechny uživatele, všem by měly být dostupné stejné afordance, díky kterým má veškerý materiál stejnou strukturu. Nicméně kontext a obsah nahraného materiálu je nutné posoudit u každého příspěvku zvlášť. Je velmi pravděpodobné, že materiál, který uživatelé nahrávají má nějaký obsah, i když nemusí vždy (např. v případě rozmazané fotografie, na které není možné nic rozpoznat, zde obsah chybí). Podobně je to s kontextem, kdy díky tomu, že nahrávat materiál mohou jen registrovaní uživatelé, známe u každého příspěvku jeho autora. To nám může pomoci zasadit materiál do kontextu, nicméně opět ne vždy. Pokud uživatel nahraje fotografii krajiny bez jakéhokoli bližšího popisu, fotografie sice obsahuje strukturu i obsah, ale nevíme kdy, kde ani proč byla fotografie vyfocena. U některých příspěvků nám mohou pomoci metadata, díky technologickému nastavení sítě se může ukázat čas a místo nahrání příspěvku. To nám ovšem nepomůže, pokud např. fotografie nahrajeme s časovým odstupem a z jiné lokality, než ve které byly pořízeny. Podobně pokud se autor příspěvku rozhodne do fotografie označit i další uživatele nebo fotografii zaopatřit popiskem, může nám to dodat potřebný kontext. Nicméně z těchto ohledů je potřeba sledovat každý příspěvek zvlášť, což

je vzhledem k jejich množství nad lidské síly. Jak jsem uvedla v předchozí analýze, vyfiltrovat ze všeho obsahu na Facebooku důkazní a dále archivní materiál bude možné nejspíš pouze za pomoci umělé inteligence.

5. Část důkazů může být pro svou trvalou hodnotu zachována jako *archiválie*, hodna zachování jako důkaz nebo informace dlouhodobého zájmu pro širší publikum

Opět, jak jsem uvedla výše, vyfiltrovat ze všeho obsahu nahraného na Facebook důkazní a dále i archivní materiál bude nejspíš možné jen za pomoci umělé inteligence. Nicméně pokud nebudeme lpět na schematizaci archivního materiálu podle Millar, otevře se nám zajímavé téma a tím je vytváření osobních archivů samotnými uživateli Facebooku.

5.1. Osobní archivy

Tématu osobních archivů na Facebooku se věnovala např. Zhao se ve své studii *The Many Faces of Facebook: Experiencing Social Media as Performance, Exhibition, and Personal Archive* (Zhao *et al.*, 2013), kterou jsem již stručně představila v první kapitole. Je důležité říci, že Zhao se povaze archivního materiálu nevěnuje tak hluboce, jako např. Millar. Pro Zhao je důležité, že archivní materiál je nějakým způsobem důležitý a významný pro jejich vlastníky. Zda naplňuje požadavky archiválií tak, jak je tematizuje Millar je diskutabilní, ale pro téma její práce to ani není zas tak zásadní.

Zhao začíná studii tvrzením, shodným se Sinn a Sian a tedy, že: „Sociální média slouží mnoha účelům, z nichž nejvýraznější souvisí s jejich původní funkcí komunikace a sociální propojenosti.“ (Zhao *et al.*, 2013, s. 1) Tím jako další poukazuje na fakt, že uživatelé využívají síť jako je Facebook primárně k publikování efemérního materiálu. Nicméně Zhao toto stanovisko rozvádí a tvrdí, že takový obsah uživatelé využívají zejména k sebe prezentaci. Čím aktuálnější příspěvek je, tím je zajímavější. Nicméně vzhledem k technologické povaze Facebooku, i když efemérní příspěvky nepovažujeme za hodné dlouhodobého uchování, síť to dělá za nás. Čím starší příspěvky jsou, tím více se stávají: „,,neviditelnými“, protože se nad ně hromadí nový obsah.“ (Zhao *et al.*, 2013, s. 9) Zde si opět můžeme všimnout podobnosti přemýšlení nad „spící digitální historií“ Hoskinse.

Zhao dále tvrdí, že tento „neviditelný“ materiál se díky uchování na síti postupně přesouvá z roviny aktuálnosti, do roviny dlouhodobého uchování. A jelikož nahraný materiál autorka považuje za takový, který uživatelé využívají k sebe prezentaci, dle autorky se může tento původně efemérní materiál stát součástí dvou regionů – veřejné a osobní. Ten veřejný spočívá v dlouhodobém budování (osobní či profesní) značky, osobní region se stává osobním archivem a úložištěm významných vzpomínek. Zhao provedla zajímavé zjištění a to, že pro osobní archiv uživatelé nepředpokládají žádné publikum. „Minulé interakce uživatelé popisují jako „implicitně soukromé“ a necítí se komfortně při procházení minulosti ostatních uživatelů. Pro svou minulost publikum taktéž neočekávají.“ (Zhao *et al.*, 2013, s. 9) I přesto, že příspěvky původně uživatelé zamýšleli jen jako efemérní, díky technologii Facebooku se postupně staly součástí dlouhodobějšího uchování. Možnost smazání dočasných souborů a uložení pouze těch významných na nějaké jiné úložiště, které by lépe vyhovovalo požadavkům uživatelů (zejména v případě osobního archivu) ve studii zohledněno nebylo.

Další, kdo se zajímal o povahu osobních archivů byli např. Cannelli a Musso ve studii *Social media as part of personal digital archives: exploring users' practices and service providers' policies regarding the preservation of digital memories* (Cannelli a Musso, 2022) Autorky na rozdíl od Zhao rovnou zamýšlejí veškerý obsah nahraný na sociální síti jako pro uživatele významný. Odklonily se od přemýšlení, že uživatelé považují své fotografie nebo příspěvky jen jako efemérní, dle nich: „uživatelé na Facebooku a Instagramu psali především o svých každodenních aktivitách, zvláštních událostech nebo osobních zájmech, což potvrzuje osobní povahu obsahu sdíleného v těchto virtuálních prostorech.“ (Cannelli a Musso, 2022, s. 268)

Ve vedení digitálního archivu na sociálních sítích vidí autorky hned několik problémů. O vhodnosti Facebooku jako úložiště budu blíže psát později. Nicméně by mělo být patrné, že Facebook z více důvodů není zcela vhodným prostorem pro vedení osobního archivu. Autorky poukazují na jeho nestálost, proměnlivost, složitost ve vlastnických právech nahraného materiálu, nejasnost ve výběru, popisu a organizaci velmi různého typu materiálu a další. (Cannelli a Musso, 2022, s. 262) I přesto se na Facebook neustále nahrávají další materiály s vysokou uživatelskou hodnotou, bez ohledu na rizika sítě: „Zdá se, že snaha o uchování významného osobního materiálu není vždy podpořena dalšími konkrétními postupy zálohování, které by zabránily případným ztrátám. Většina účastníků uvedla, že kopie obsahu nahraného na sociální média nikde jinde cíleně neuchovává.“ (Cannelli a

Musso, 2022, s. 269) Překvapivé pro autorky bylo zjištění, že mezi nimi byli i lidé, kteří mají zkušenosti v oblasti archivování. Někteří se spoléhají na automatické ukládání nahrávaného obsahu do jejich telefonů nebo cloudových úložišť, dělají si screenshoty důležitějších materiálů nebo si stahují celé složky nahraných materiálů ze svých profilů, nicméně zde poukazují na nepřehlednost staženého materiálu, složitého formátování a další. (Cannelli a Musso, 2022, s. 269–271)

Uživatelé zřejmě vnímají sociální média jako nedílnou součást svého osobního archivu a dávají specifickou osobní hodnotu obsahu, který na těchto platformách sdílí. Účastníci si přejí tento obsah uchovat pro budoucí účely podle toho, jak významné pro ně jednotlivé položky mohou být nyní nebo v budoucnu. Zjištění navíc naznačují, že ztráta takového materiálu by respondenty mrzela. „Zdá se však, že uživatelé si problém efemérnosti sítě a složitosti se správou materiálu nahraného na ní plně neuvědomují nebo jej neberou v potaz.“ (Cannelli a Musso, 2022, s. 273)

Dle autorek je zarážející, nakolik se uživatelé v oblasti vedení osobního archivu na sociální sítě spoléhají. “Implicitní důvěra, kterou uživatelé vkládají do platform sociálních médií jako do míst, kde bude jejich obsah dlouhodobě dostupný, se střetává s absencí jasných dlouhodobých plánů zachování obsahu na těchto stránkách.“ (Cannelli a Musso, 2022, s. 279) Autorky píšou, že sociální sítě si reagují na zájem uživatelů stáhnout si jimi nahraný materiál, nicméně to nedělají v zájmu uživatelů, ale svého. Sítě dovolují stahovat uživatelský materiál z důvodu snah o větší transparentnost, aby ukázali, jaké informace si síť o uživateli sbírá. Studii autorky uzavírají tvrzením, že vzhledem k množství obsahu, který na sociálních sítích už je nahraný a stále nový přibývá, je potřeba vytvořit lepší praktiky pro uchování a ochranu tohoto materiálu. Je důležitý nejen pro uživatele samotné, kteří by mohli přijít o velkou část svého archivního materiálu a vzpomínek, ale i pro archiváře, kteří by mohli z materiálu vybírat archiválie (toto poslední tvrzení jsem rozvedla dříve, archiváři s velkou pravděpodobností budou muset ustoupit umělé inteligenci). (Cannelli a Musso, 2022, s. 279)

Archivní materiál, který uživatelé na sociální sítě, jako je Facebook nahrávají, má ale těsnou souvislost s další problematikou a tím je otázka paměti. Jednou z významných autorek, která zkoumala téma paměti přímo na Facebooku je Joanne Garde-Hansen. (Garde-Hansen, 2009) Ta navazuje na myšlenky Derridy, jehož jsem zmiňovala již v první kapitole: „technická struktura archivu určuje také formu archivovaného obsahu, a to i ve vztahu

k budoucnosti. Archivace událost vytváří, stejně jako zaznamenává.“ (Derrida, 1996, s. 17) V tomto ohledu Garde-Hansen pozoruje rozdílné technologické afordance zaznamenávání na Facebooku než např. na Myspace. (Garde-Hansen, 2009, s. 137) Na Derridu navazuje i v dalším ohledu, kdy dle ní jsou správci sociálních sítí jako archonti střežící archiv.“ (Garde-Hansen, 2009, s. 137)

Obdobně jako Derrida i Garde-Hansen vidí archivy jako realizace moci. Dle ní se Facebook snaží o vytvoření takového místa, kde bude jen jeden způsob myšlení. „Ideál jednoho místa, kde jsou digitálně uloženy všechny vaše vzpomínky, je podporován infrastrukturou, která vytváří ideál komunit sdílených přesvědčení, myšlenek a činů.“ (Garde-Hansen, 2009, s. 138) Facebook po uživatelích vyžaduje poměrně přísné podmínky používání sítě, např. používat realistické fotografie, pravdivé osobní informace jako je jméno, příjmení atd. Taková transparentnost je ale dle autorky jen jednostranná, zejména v ohledu soukromí nebo důvěryhodnosti. (Garde-Hansen, 2009, s. 138–139) V případě možnosti přemýšlení o Facebooku jako o archivu Garde-Hansen tvrdí, že: „nejde o to, co technologie umí nebo co může udělat pro své uživatele, ale co mohou uživatelé dělat s ní.“ (Garde-Hansen, 2009, s. 141)

Autorka dále tvrdí, že Facebook funguje jako databáze, informace o uživatelích pro uživatele. „Stejně jako mnoho jiných digitálních mediálních objektů je založen spíše na logice počítačové databáze než na narativní logice starších médií“ (Garde-Hansen, 2009, s. 141) Facebook se snaží dávat důraz na propojenost lidí, komunikaci mezi sebou a jiné podobné vlastnosti. Může se zdát, že pokud půjde o typ paměti, na takové síti bude podporována a budována spíše kolektivní paměť. Podle autorky je ovšem opak pravdou. Jeden z mála momentů, kdy dle autorky můžeme pozorovat aktivní utváření kolektivní paměti je když: „Někdy uživatelé vytvářejí miniarchivy fotografií, které jsou přidávány a sdíleny více uživateli na určité téma, například archiv špatných úcsů z 80. let, a ty jsou svědectvím kolektivní paměti kulturního momentu.“ (Garde-Hansen, 2009, s. 143) Nicméně takové momenty jsou jen výjimečné. Naopak autorka vnímá Facebook jako velmi osobní.

Garde-Hansen říká, že každý uživatel si tvoří zed', na kterou přidává příspěvky, nahrává si fotografie do alb, vytváří si určitou koláž vlastní historie. Tato koláž je ovšem fragmentovaná a významy pojící se ke každému z jednotlivých materiálů zná pouze uživatel sám. Dle autorky nemůžou jednotliví uživatelé chápat historie, které si každý z nás na Facebooku tvoříme. (Garde-Hansen, 2009, s. 142–143) Tento aspekt se v průběhu let ještě

znásobil. Pokud se podíváme na dnešní afordance sítě, na možnosti, jak algoritmy mohou personalizovat newsfeed každého z uživatelů, nabízet mu obsah a reklamy, které jsou mířené přímo na něj, je otázka individuálního prožívání Facebooku výrazně intenzivnější.

Nejen individuální prožívání sítě, ale také technologického nastavení sítě, která všechno zaznamenává a nic nezapomíná. Uživatelé tvoří, nahrávají, sdílejí a interagují v takové míře, že dle Garde-Hansen: „Facebook lze považovat za podmínku nezbytnou pro vytváření digitální paměti a osobního archivu.“ (Garde-Hansen, 2009, s. 144) Uživatelé přidávají do stále rostoucího nánosu „digitální historie“ (viz Hoskins). Dle Garde-Hansen se to dá vysvětlit pomocí Derridových myšlenek, se kterými svou kapitolu začala. „Je zřejmé, že sociální sítě jsou projevem potřeby: identity, paměti, příběhů a propojení. Trpíme archivní horečkou, a potřebujeme archivy.“ (Derrida, 1996) Utváření osobních archivů se se sociálními sítěmi ještě umocnilo. (Garde-Hansen, 2009, s. 148) Pokud se vše ukládá a nic se nemaže, pak sociální sítě spolu s cennými digitálními vzpomínkami vytvoří pozůstatky osobní historie. Nicméně uživatelé nebudou chráněni před skutečností, ani nezapomenou, že tento digitální prostor může navždy uchovávat vzpomínky, na které by nejraději zapomněli. (Garde-Hansen, 2009, s. 148–149)

Jako zásadní myšlenky od Garde-Hansen jsou ty, že Facebook nebuduje kolektivní paměť, jak by se mohlo zdát, ale individuální. Facebook nabízí možnosti neustálého utváření osobního archivu v tom smyslu, že podporuje sdílení osobních historií jednotlivých uživatelů a neustálého ukládání veškerého publikovaného obsahu. Zároveň si, podobně jako Derrida, všímá zvýšeného zájmu o vytváření archivů, který se vlivem sociálních sítí ještě znásobil. Přitom se stále drží Foucaultovo přemýšlení o archivech jako abstraktních entitách, ve kterých se realizuje moc. V případě Facebooku Garde-Hansen vidí udržování moci na straně správců Facebooku, Foucaultovými slovy oni jsou ti, co vládou a uživatelům Facebooku je veleno.

Další zajímavý pohled na nahrávání paměti na Facebook nabízí studie od Jacobsena a Beera *Quantified Nostalgia: Social Media, Metrics, and Memory* (Jacobsen a Beer, 2021). Ti přišli se zjištěními, že lidé přisuzují hodnotu svým vzpomínkám podle toho, jak moc se budou líbit ostatním uživatelům. Autoři sledovali dvě aplikace pro procházení minulosti – Timehop a Facebook Vzpomínky. Pouze ta druhá je v tomto bodě relevantní. Funkci už jsem výše představila, ale pro připomenutí, Facebook uvádí, že ve funkci Vzpomínky: „uvidíte třeba své příspěvky na Facebooku, příspěvky, ve kterých vás někdo označil, a výročí.

Vzpomínky sice nemůžete vypnout, ale můžete nastavit, co v nich uvidíte.“ (*Vzpomínky*, 2023) Facebook používá strojové učení k předvídání, jaké vzpomínky by uživatelé nejraději viděli. (Jacobsen a Beer, 2021, s. 3)

Jacobsen s Beerem zjistili, že uživatelé, kterým se takový materiál zobrazoval, byl pro ně hodnotný úměrně počtu lajků, který se k příspěvku vázal. Uživatelé tak začali přisuzovat konkrétním vzpomínkám větší či menší důležitost, podle toho, jak moc se líbila ostatním lidem. „...počet lajků na Facebooku může změnit chápání a vnímání vzpomínek v každodenním životě. Počítání vzpomínek prostřednictvím lajků se může zdát poměrně povrchní, ale existují určité náznaky, že to má přímý a poměrně silný vliv na to, jak lidé vnímají a cítí okamžiky ze své vlastní minulosti.“ (Jacobsen a Beer, 2021, s. 4) Tento princip mění vazbu na vzpomínku, což může mít vliv i na to, jak se tato vzpomínka vybavuje a případně jak se bude vybavovat v budoucnu, pokud se vůbec vybaví.

Autoři pokračují: „Vzpomínka je výrazně prodchnuta společenským očekáváním, co je "dost" a co "málo" lajků, což má v konečném důsledku potenciál měnit asociace člověka s touto vzpomínkou. Velmi osobní procesy vytváření vzpomínek jsou tak otevřeny metrice a "ekonomice lajků" sociálních médií.“ (Jacobsen a Beer, 2021, s. 5) Autoři se obávají, že tyto praktiky mohou poškodit lidskou paměť, např. s ohledem toho, jaké vzpomínky jsou považovány za vhodné ke sdílení na sociálních sítích, a to na základě potenciální budoucí reakce nebo možného poškození dané vzpomínky. Někteří uživatelé se bojí „hrozby neviditelnosti“, která spočívá v principu, kdy uživatelé musí na síti neustále participovat, protože se bojí zmizení z aktuálního dění a že se stanou zastaralými. Nicméně spolu s ní se objevuje i „hrozba viditelnosti“, kdy participování na síti znamená vystavování sebe a svých vzpomínek metrickým formám validace od ostatních uživatelů. (Jacobsen a Beer, 2021, s. 5)

Studii uzavírají tvrzením: „Výsledkem je, že se metrika podílí na tom, jak se vzpomínky vytvářejí, definují a realizují v prostoru sociálních médií. To, na co se vzpomíná, jak se na to vzpomíná a jakou to vyvolává odezvu, je utvářeno těmito metrikami. Vzpomínka na událost nebo okamžik je ovlivňována a utvářena tím, jak ji vnímají ostatní lidé, a odezvou založenou na metrice (ve smyslu lajků, sdílení a komentářů), které se vzpomínce dostává na sociálních sítích.“ (Jacobsen a Beer, 2021, s. 9)

Ze studie by mělo být patrné, že technologie zasahují do našich procesů utváření, uchovávání a vyvolávání vzpomínek. V tomto bodě je vhodné vrátit se k teoretickému rámci,

který jsem uvedla v první kapitole, a tím je *konektivní obrat* Andrewa Hoskinse. Právě toto zapojení nových médií do procesu lidské paměti Hoskins výrazně rozvádí. Díky novým technologiím, sociálním sítím jako je Facebook: „dochází k osvobození paměti od prostorového archivu.“ (Hoskins a Halstead, 2021, s. 675) Technologie a algoritmy si pamatují za nás, vybírají nám, na co si vzpomeneme, kdy a jak. Lidé si zvykli spoléhat se na nové technologie, oddali se jim ovšem natolik, že vlastní paměť přestávají používat a vzniká nám nová „šedá paměť“. „Ztrácíme vědomí o tom, kdo všechno má naše digitální stopy a k jakým účelům je může využít.“ (Hoskins a Halstead, 2021, s. 684) Vytváří se odpamatované já, my sami už si nepamatujeme, ale naše technologie ano. (Hoskins a Halstead, 2021, s. 684)

Zde bych nabídla další shrnutí. V dosavadní analýze jsem se pokusila zjistit, jaký typ archivního materiálu můžou uživatelé nahrát na Facebook. Podstatu sledovaného materiálu jsem opřela opět o schéma vznikání archiválií podle Laury Millar a snažila se rozvést každé z pěti vydefinovaných stupňů. Dle mého pozorování mohou uživatelé nahrát na síť všechny zmíněné stupně. Lze k tomu využívat různé technologické afordance, které Facebook nabízí, od přímých přenosů pomocí Facebook Live, přes nahrávání fotografií nebo textových příspěvků na uživatelskou zeď až k vedení osobních archivů. Z pozorování vyplynuly podobné závěry jako v první analýze a to takové, že pokud bychom chtěli z obsahu nahraného samotnými uživateli vybrat pouze ten materiál, který odpovídá archiváliím, třeba podle Laury Millar, bylo by zapotřebí využít umělé inteligence, protože projít takové množství obsahu je nad lidské síly.

Ovšem pokud nebudeme lpět na teorii Millar, je možné sledovat rozsáhlé budování osobních archivů samotnými uživateli Facebooku. Ti sami selektují, který materiál chtějí na síť nahrát, i když v prvotních záměrech často může být jen efemérní zaznamenání nedávné minulosti či přítomnosti, jak ukázala např. Sinn (Siân a et al, 2013) nebo Zhao (Zhao *et al.*, 2013). Nicméně, jak druhá zmíněná autorka nebo Cannelli a Musso (Cannelli a Musso, 2022) ukázaly, uživatelé mají i k takto zdánlivě pomíjivému obsahu osobní vazby. Zhao tvrdí, že se krátkodobý materiál přesouvá do dvou typů rovin dlouhodobého uchování, Cannelli a Musso že všechn námi nahraný materiál je pro nás významný krátkodobě i dlouhodobě a neradí by o něj přišli. To ovšem není podpořeno adekvátními způsoby uchovávání a vedení osobních archivů vkládají do rukou nestálé a proměnlivé síti, jako je Facebook.

Garde-Hansen (Garde-Hansen, 2009) osobní archivy na Facebooku propojila s tématem paměti a ukázala, že i když se to tak nemusí zdát, síť se soustředí výrazně víc na budování individuální paměti, oproti kolektivní. Své myšlenky opřela o Foucaulta i Derridu, když vidí archivy jako abstraktní entity, ve kterých je možné realizovat moc. Jako ty, co velí, vidí správce Facebooku a naopak těm, kterým je veleno jsou jeho uživatelé. Dle ní síť pouze umožňuje uživatelům používání určitých funkcí, způsobem, jakým Facebook zamýšlí, čímž se snaží formovat naše myšlení a utváření vzpomínek. Už zde nastiňuje, že se my lidé opíráme o nové technologie a sociální sítě v případě vytváření paměti a uchovávání osobní historie. Dále jsem představila přemýšlení o naší osobní historii v rámci Facebook Vzpomínek Jacobsena a Beera (Jacobsen a Beer, 2021). Ti tematizovali kvantifikování našich vzpomínek, proměňování hodnoty a jejich významu podle počtu lajků od ostatních uživatelů. Čímž se snažili ukázat, že se proměňuje to: „jak se naše vzpomínky utvářejí, definují a realizují v prostoru sociálních sítí.“ (Jacobsen a Beer, 2021, s. 9)

Tím jsme se dostali k poslednímu autorovi, kterým byl Andrew Hoskins, jehož teorii jsem představila již v první kapitole. Na dosavadní vývoj vztahu lidské paměti a sociálních sítí přímo pasuje jím definovaný *konektivní obrat*, který spočívá v našem výrazném spoléhání se na nové technologie, fragmentování naší minulosti a vytváření šedých vzpomínek a vznikání od-pamatovaného já. (Hoskins a Halstead, 2021) Uživatelé se naučili na Facebook nahrávat tolik osobního materiálu, že v sobě způsobují onen konektivní obrat a změny ve způsobu utváření, uchovávání, vyvolání a vztahování se k našim vzpomínkám. I přesto, že se odehrávají takto významné změny přímo v našem myšlení, opíráme se o technologie, které nemůžou zaručit bezpečné a stabilní uložení našich osobních historií. Jakou povahu má Facebook jako úložiště právě pro tyto účely nyní budu sledovat v další části analýzy.

3.2.2. Archiv jako místo

Než se pustím do samotné analýzy, stojí za připomenutí některá zjištění z první analýzy Facebooku jako místa z pohledu správců. Facebook je vlastníkem materiálu a je tedy nesponzorskou institucí. Uživatelé při registraci do sítě stvrzují *Podmínky používání služby*, kde, jak jsem uvedla, dávají síti práva k tomu shromažďovat, ukládat a využívat jejich data velmi volně. Také je jisté, že Facebook není fyzickým úložištěm, ale digitálním. Dále jsem uvedla, že jelikož Facebook není archivní institucí, nemusí nabízet žádné archivní

služby, tzn. sběr a způsob uchování uživatelského obsahu, využití sebraného materiálu, jeho mazání. Tyto a další procesy jsou v souladu s jejich *Podmínkami používání služby*, které se pojí k jejich obchodnímu modelu provozování sítě. Uvedla jsem, že z hlediska bezpečnosti se Facebook nedá považovat za „důvěryhodné digitální úložiště“, úniky dat jsou neustálým problémem sítě. Tato zjištění je vhodné brát v potaz i v následující analýze.

Už bylo řečeno, že lidé na Facebook nahrávají své osobní archivy, své historie a vzpomínky. Po letech používání se Facebook stal virtuálním místem, do kterého jeho uživatelé nahráli část materiálu, který pro ně má určitou hodnotu a neradi by o něj přišli. Také bylo řečeno, že velká část z těchto lidí, i přesto že má zkušenost s archivnictvím, nenásleduje správné postupy k bezpečnému a dlouhodobému uchování jejich archivního materiálu. Co přesně to znamená? Jak už jsem zmínila, Sian (Siân a et al, 2013) ve své studii zjistila, že lidé používají různé weby k archivování svého obsahu podle toho, jakou důležitost svému materiálu přisuzují. V případě Facebooku neměli pocit, že cokoli na něj nahrají je potřeba zálohovat nebo ukládat, sít' i své příspěvky na ni nahrané, považovali za efemérní. V případě, že by se se sítí nebo jimi nahraným materiálem něco stalo a přišli by o něj, nijak by to uživatelům neublížilo. Nicméně, jakmile došlo na fotografie nebo příspěvky spojené s významnými událostmi, názor uživatelů na jejich případnou ztrátu se změnil. (Siân a et al, 2013, s. 7–9)

Z toho lze vyvodit, že uživatelé při nahrávání obsahu na Facebook nutně nemají na sít' žádné velké požadavky. Nejspíš počítají s určitou možností, že o svůj materiál můžou přijít a nemají od Facebooku žádná očekávání, co se týče archivních praktik k uchování jejich materiálu. Nicméně při bližším dotazování uživatelé změnili názor, od Facebooku začali mít očekávání, že jejich materiál zůstane neporušený, v bezpečí a na neurčitě dlouho. Takové požadavky uživatelé můžou mít po archivních institucích nebo „důvěryhodných digitálních úložištích“. Nicméně, jak jsem uvedla, ani jedno z toho Facebook není.

Další problém lze nalézt u již zmíněné studie od Sinn a Synn (Sinn a Synn, 2014), které tvrdí, že uživatelé nahrávají obsah na Facebook spíše kvůli tomu, jaké funkce sít' aktuálně nabízí, spíš než jejich vlastní zájem o archivování určitého materiálu. I proto dle nich vzniká spíše negativní pojetí osobního obsahu, kdy: „...lidé zanechávají svou historii na Facebooku, ať už to mají v úmyslu, nebo ne.“ (Sinn a Synn, 2014, s. 120) Dle nich se uživatelé spíše soustředí na zábavnou a komunikační část sítě, o dokumentování své historie a utváření osobního archivu při přidávání každého nového příspěvku nepřemýšlí. Autorky

proto přichází k poměrně zajímavému závěru: „Facebook a další služby sociálních sítí budou fungovat jako osobní dokumentační nástroje, dokud budou uživatele uspokojovat svými službami, které se týkají navazování kontaktů a zábavy.“ (Sinn a Syn, 2014, s. 120) Z toho lze vyvodit, že očekávání uživatelů a praxe sítě jsou opět rozdílné. Uživatelé vidí síť jen jako prostor pro publikování efemérního obsahu, Facebook naopak zaznamenává veškerý jimi nahraný materiál a tvoří neustále se zvětšující osobní archiv, o který se uživatelé neprosí.

Další nesoulad pozoruje i Zhao (Zhao *et al.*, 2013), která také popisuje, že uživatelé na síť nahrávají efemérní materiál, ten se ovšem technologickým nastavením sítě postupně přesouvá do dlouhodobě uloženého materiálu. Ten se podle autorky pro uživatele přesouvá buď do veřejného regionu jako budování veřejné značky/firmy nebo do osobního, kde funguje jako osobní archiv. A právě u osobního archivu opět narážíme na nesoulad. Jak autorka uvádí: „Minulé interakce uživatelé popisují jako „implicitně soukromé“ a necítí se komfortně při procházení minulosti ostatních uživatelů. Pro svou minulost publikum taktéž neočekávají.“ (Zhao *et al.*, 2013, s. 9) Nicméně osobní archiv na síti jako je Facebook už z principu nemůže být soukromý. Je pravda, že Facebook nabízí možnosti správy soukromí u jednotlivých příspěvků, u kterých je možné přizpůsobit, kdo všechno z uživatelů náš obsah uvidí, existuje mezi nimi i možnost, aby obsah zůstal viditelný jen jeho autorovi. Ovšem správcům sítě zůstane viditelný vždy. (*Základní nastavení a nástroje pro soukromí*, 2023) Takové nastavení musí udělat sám uživatel u každého svého příspěvku zvlášť. Facebook žádnou funkci, která by před ostatními uživateli automaticky skryla veškerý minulý obsah, starší určitý počet měsíců nebo let, nenabízí. Uživatel tedy nemůže očekávat, že jeho minulý obsah nikdo nikdy neuvidí, takové možnosti Facebook nenabízí a očekávání uživatelů nejsou v souladu s aktuální praxí.

Cannelli a Musso, jak už jsem také uvedla dříve, tvrdí že většina uživatelů na Facebook nahrává zejména takový obsah, který je pro nějakým způsobem významný a doufají v jeho dlouhodobé a bezpečné uchování. Autorky popisují spoustu případů, ve kterých se toto doufání vyvrátilo. Sami uživatelé popisovali, že přišli o svůj obsah na různých sociálních sítích vlastní vinou (zapomněli přihlašovací údaje), vinou ostatních uživatelů (jiní uživatelé smazali obsah, na kterém označili i další přátele), vinou samotných sítí kdy např. v případě MySpace, který v roce 2019 migroval na jiný server a způsobil ztrátu veškerého uživatelského obsahu nahraného před rokem 2016. (Hern, 2019) Náhlé úplný konec sítí jako byl Friendster (McMillan, 2013) nebo Google+ (*Shutting down Google+ for consumer (personal) accounts on April 2, 2019*, 2019). Pokud uživatelé sami neukládají svůj

obsah i jinými způsoby (na pevné disky, cloudová úložiště) a ponechávají ho pouze v jednom originále na jedné sociální síti, je zde určitá šance jejich ztráty. (Cannelli a Musso, 2022, s. 272–274)

Právě takové praktiky autorky pozorují u spousty uživatelů Facebooku. Vkládají do něj obrovskou důvěru, že jejich materiál uchová dlouhodobě, bezpečně, kvalitně, obdobně jako tomu nejspíš věřili u MySpace nebo Google+. Facebook se snaží uživatelům částečně vycházet vstříc, nabízí různé funkce ke stažení uživatelského materiálu. Nicméně i s tím se pojí komplikace např. při nahrávání fotografií nebo videí na Facebook se výrazně sníží jejich rozlišení, takže i jejich opětovné stažení z Facebooku do počítače stojí kvalitu. Dále veškerý materiál, který si uživatelé z Facebooku stáhnou nebývá skoro nijak organizován (určitou představu může dát mé vlastní stažení informací, které jsem popsala v první analýze). Jako problematické vidí autorky praktiky v případě, že vlastník profilu zemře. K soukromému obsahu na tomto profilu už se nikdo nedostane, ani prokázání dědicové účtu (což může vlastník profilu nastavit před případnou smrtí). (Cannelli a Musso, 2022, s. 277) Facebook už alespoň nabízí funkce stažení nahraného uživatelského materiálu, i přesto jsou ale dost omezené a komplikované. Je patrné, že téma archivu nebo paměti není pro Facebook prioritou a nijak významněji uživatelům bezpečné a stabilní vedení osobních archivů neulehčuje. Opět se tím ukazuje praktikování moci, kterou správci mají nad sítí a funkcemi, které uživatelům nabízí.

Facebook je ve všech těchto výše zmíněných případech v právu. Jak jsem uvedla v první analýze, uživatelé se mohou v mnohých dokumentech Facebooku dočíst, co za společnost je, jaké funkce svým uživatelům nabízí, jak sbírá, uchovává a nakládá s uživatelským obsahem. I v těchto dokumentech jsou určité mezery, zejména co se týče využití uživatelských dat nebo otázky soukromí uživatelů, v těchto ohledech se po Facebooku neustále vyžaduje větší transparentnost v jeho praktikách. Nicméně z pohledu tématu archivů mu v podstatě nelze nic vytknout. K žádným archivním povinnostem se nezavazuje, nemusí dodržovat žádné etické ani legální závazky, jeho služby jsou definovány jinak než v případě archivních institucí. I přesto se zdá, že stále existuje nevyřešený problém, a tím je rozkol mezi očekáváním uživatelů a praxí Facebooku. Blíže se tomu pokusím věnovat v následující kapitole, nyní provedu další shrnutí.

Druhou část analýzy jsem započala sledováním povahy obsahu, který uživatelé na Facebook nahrávají. Snažila jsem se ho opět analyzovat po vzoru Millar, díky níž jsem

dospěla k závěru, že uživatelé mohou na Facebook nahrávat všechny stupně materiálu, od dat až k archiváliím. Millar teorie ovšem nebyla s to pojmout téma osobních archivů, které na síť nahrávají samotní uživatelé. Proto jsem se opřela o různé studie, na kterých jsem se snažila ukázat, že i když někteří uživatelé můžou zpočátku považovat svůj obsah nahraný na Facebooku pouze za efemérní, v konečném důsledku k němu často mají osobní vztah a neradi by o něj přišli. Stejný důsledek platí v případě materiálu, který pro uživatele má významnou hodnotu už od počátku. Uživatelé se naučili na Facebook nahrávat tolik osobního materiálu, že začali být na dokumentování a nahrávání své přítomnosti závislí. Tato závislost přispívá do Hoskinsovo konektivního obratu a způsobuje změny ve způsobu utváření, uchovávání, vyvolání a zapomínání vzpomínek. I přesto, že se odehrávají takto významné změny přímo v našem myšlení, opíráme se o technologie a sociální sítě, které nám vhodné služby nenabízí.

V další části analýzy jsem sledovala archiv jako místo, kde se ukázalo, že uživatelé mají od Facebooku očekávání, která se zcela neshodují s jeho nastavením a praktikami. Z dostupných studií je patrné, že část uživatelů pojmá Facebook i svůj nahraný materiál na něj jako efemérní a tím pádem jí nevyhovuje nastavení sítě, která pro ně vše ukládala a vytvářela jim nechtěný osobní archiv. Jiní uživatelé, kteří naopak nahrávají na Facebook materiál, který pro ně byl často důležitý, zas počítá s dlouhodobým, bezpečným a stabilním uložením příspěvků, k čemuž se nicméně síť nijak nezavazuje. Očekávání a praxe Facebooku jsou tedy v mnohých ohledech rozdílné, Facebook jako místo spíše nenaplňuje očekávání jeho uživatelů, co se týče nakládání se vzpomínkami. Obecnější pojetí této otázky představím v následující kapitole.

4. Vztah mezi správci a uživateli Facebooku

V této kapitole navazuji na zjištění z předchozí analýzy, čímž je rozdílné vztahování se k Facebooku z pohledu správců a z pohledu uživatelů. Tato kapitola by měla ukázat širší pohled na vztah mezi správci sítě a jejími uživateli. Vycházet budu jak z předchozích analýz, tak z teoretických rámců, které jsem představila v první kapitole této práce. Výsledkem kapitoly by mělo být popsání, jaká je obecně udržovaná praxe.

Lidé mají od Facebooku různá očekávání, která se ne vždy shodují s praxemi sítě. Vzájemné vztahy jsou postavené na sledování různých cílů, což nevyhnutelně vede k problémům. Vypadá, že plně spokojení nejsou ani správci sítě, ani uživatelé. Správci sítě jsou omezováni stále se zvyšujícím počtem soudních řízení s ohledem na porušování soukromí uživatelů, úniků dat, požadavky po větší transparentnosti apod. („Lawsuits involving Meta Platforms", 2023) Uživatelé zase i díky těmto problémům Facebooku nevěří a hodnotí ho jako nejméně důvěryhodnou sociální síť. (Insider Intelligence, 2020) Nicméně i přesto, že uživatelé síti nevěří, zdá se, že to nijak zásadně nemění jejich chování na ní. Počet registrovaných uživatelů na Facebooku stále roste, aktuálně jich jsou téměř 3 miliardy (Kemp, 2023), stejně tak roste i počet aktivních uživatelů (Dixon, 2023a). A to i přes tak medializované skandály, jako byl Cambridge Analytica (Confessore, 2018) nebo nedávná téměř 30 miliardová pokuta za porušování soukromí (Satariano, 2023). Jak je možné, že se Facebook stále těší takové oblibě?

Sinn a Syn uvedly, že dokud uživatele využívání sítě baví, budou její funkce využívat a dávat správcům ona potřebná data. „Facebook a další služby sociálních sítí budou fungovat jako osobní dokumentační nástroje, dokud budou uživatele uspokojovat svými službami, které se týkají navazování kontaktů a zábavy.“ (Sinn a Syn, 2014, s. 120) Tvrdí to i Nadkarni a Hofmann, dle nich používání Facebooku spočívá ve dvou základních společenských potřebách: potřeba zapadnout a potřeba sebe-prezentace (Nadkarni a Hofmann, 2012). Zdá se, že dokud uživatelům budou naplněny tyto touhy, nijak zásadně se nezajímají, jakými mechanismy síť funguje.

Že uživatelům praxe správců Facebooku nejspíš nijak zásadně nevádí potvrdila i studie Cannelli a Musso. „Většina respondentů se zdá být spokojena s poskytovanými nástroji k archivování. Celkově jen hrstka účastníků projevila obavy nebo negativní postoj ke způsobu, jakým sociální média nakládají se záznamy nahranými v minulosti. A to i přesto,

že mnoho účastníků průzkumu prohlásilo, že se alespoň jednou ve svém online životě setkali s nějakou ztrátou dat, která byla nahraná na sociálních médiích.“ (Cannelli a Musso, 2022, s. 273) Z toho vyplývá, že uživatelé si s největší pravděpodobností rizika vedení archivu na sociální síti, jakou je Facebook, vůbec neuvědomují. Dokazují to i zjištění s ohledem na velmi medializovaný skandál kolem Cambridge Analytica. Američtí uživatelé tuto kauzu prakticky vůbec nezaznamenali (Richter, 2018). Více než 60% francouzských uživatelů si ani po 4 letech od proběhnutí skandálů neplánují svůj uživatelský účet zrušit (Dixon, 2022). Nepotvrzuje se ani tvrzení, že Facebook mladí lidé přestávají používat nebo že Facebook přichází o své uživatele (Kemp, 2023) Lidé sice uvádí, že Facebooku nevěří (Insider Intelligence, 2020), ale jak se ukazuje, nejspíš ne natolik, aby ho přestali používat nebo nějak zásadně pozměnili své chování na něm.

Zajímavý pohled na tuto otázku podává Shoshana Zuboff. Ta vydala v roce 2019 knihu *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power* (Zuboff, 2019), ve které se věnuje fenoménu, jež nazvala *surveillance capitalism* (dohledový kapitalismus). Pojem autorka vysvětluje obsáhle, jelikož definice obsahuje spoustu myšlenek hodných rozvedení, definici rozdělím a proložím vlastním komentářem.

„Dohledový kapitalismus si jednostranně nárokuje lidskou zkušenost jako bezplatnou surovinu pro převod do behaviorálních dat.“ (Zuboff, 2019, s. 14). Jedná se o princip, kdy si sítě sbírají data o svých uživateli. Tiše, konstantně, a jak poukazuje Zuboff, zadarmo. Tato sebraná data jsou dle autorky považována za suroviny, které se převádí do *behaviorálních dat* neboli dat o našem chování na síti (jak často se na síť připojujeme, jestli a co na ní sdílíme, jakým způsobem reagujeme na konkrétní příspěvky... - blíže jsem popsala v první analýze). Zuboff v definici pokračuje: „Ačkoli se některá z těchto dat používají ke zlepšení výrobků nebo služeb, zbytek je považován za přebytek chování, který lze vlastnit a dodává se do pokročilých výrobních procesů známých jako "strojová inteligence"; vyrábí se z nich prediktivní produkty, které předvídají, co uděláte teď, brzy a později.“ (Zuboff, 2019, s. 14) O využívání sebraných dat jsem také mluvila v první analýze. Zuboff zde potvrzuje určitou mezeru v transparentnosti Facebooku, u kterého jsem ukázala, že není úplně jasné, jaká konkrétní uživatelská data využívá, k jakým konkrétním zlepšením výrobků nebo služeb. Dle autorky existuje určitý přebytek dat, který není využíván k žádným zlepšením, ale stává se součástí procesů strojové inteligence. O tom jsem mluvila také, když jsem popisovala fungování algoritmů na síti, jejich schopnost filtrovat a kombinovat sebraná

uživatelská data a vytvářet personalizovaná prostředí pro každého z nich. Jak píše Zuboff, díky těmto mechanismům se vytváří prediktivní produkty, které předvídají naše budoucí chování.

Definici autorka uzavírá: „Nakonec se s těmito predikčními produkty obchoduje na novém druhu trhu behaviorálních predikcí, který nazývám behaviorálními trhy s budoucností. Na těchto obchodních operacích nesmírně zbohatli kapitalisté z oblasti dohledu, protože mnoho společností touží sázet na naše budoucí chování.“ (Zuboff, 2019, s. 14–15) Facebook lze zařadit mezi sítě, které se na těchto trzích velmi aktivně podílejí (což tvrdí i autorka, viz Zuboff, 2019, s. 16). Facebook vlastní naši lidskou zkušenost, má nástroje, díky kterým dokáže predikovat naši budoucnost a ty následně prodává. Facebook tomu říká prodej prostoru pro personalizovanou reklamu. Prostor, u kterého Facebook ví u každého konkrétního uživatele, na jaký obsah s jak velkou šancí zareaguje. Mezi sítě využívající mechanismus dohledového kapitalismu autorka řadí zejména tzv. velkou pětku: Facebook, Amazon, Apple, Google, Microsoft. (Zuboff, 2019, s. 15)

Pokud bychom chtěli u Zuboff najít, proč dle ní Facebook stále využívá tolik lidí, nabízí odpověď ve formě tzv. „evil design“ (d'ábelský design). Přebírá koncept z knihy *Evil by Design: Interaction Design to Lead Us into Temptation* (Nodder, 2013) ve kterém se píše: „Cílem d'ábelského designu je využít lidské slabosti tím, že vytváří rozhraní, která uživatele emocionálně zapojují do činnosti, z níž má větší prospěch designér než oni sami.“ (Nodder, 2013, s. 5) Uživatelé se stávají součástí návykového prostředí, které jim výrazně ztěžuje z takových sítí odejít. (Zuboff, 2019, s. 427) Autorka cituje zjištění mezinárodní studie: „Náhlé odpojení od sítě u studentů vyvolávalo takové chutě, deprese a úzkosti, které jsou charakteristické pro klinicky diagnostikované závislosti.“ (Moeller, 2010) Pohled Zuboff lze interpretovat tak, že i přesto, že uživatelé nemusí být plně spokojeni s tím, jak síť funguje, prostředí je pro ně návykové natolik, že z ní neodejdou.

Zuboff v knize téma archivů na sociálních sítích nijak blíže nerozebírá, přesto v ní jsou myšlenky, které by se k tomuto tématu daly vztáhnout. Na příklad: „Dohledový kapitalismus funguje na základě bezprecedentní asymetrie ve znalostech a moci, která se k nim váže. Kapitalisté dohledu vědí všechno o nás, zatímco jejich operace jsou navrženy tak, abychom my o nich nevěděli. Hromadí rozsáhlé oblasti nových znalostí *od nás*, ale ne *pro nás*. Předpokládají naši budoucnost v zájmu zisku jiných, nikoliv našeho.“ (Zuboff, 2019, s. 17) Tyto myšlenky opět souzní s přemýšlením o archivech jako prostorech k praktikování

moci, tak jak je chápe Foucault. Tato linie by měla být patrná napříč prací a měla by být viditelná i v přístupu Zuboff.

Zuboff se v knize věnuje výhodám, ale zejména nevýhodám aktuálního provozování zmíněných technologických gigantů a jaké to má důsledky. I přes poměrně negativní pohled, který tato kniha nabízí, autorka vidí naději. „Odmítám nevyhnutelnost a doufám, že díky naší společné cestě ji budete odmítat i vy. Jsme na začátku tohoto příběhu, ne na jeho konci.“ (Zuboff, 2019, s. 515) Dle autorky jsou aktuální nevyhovující zkušenosti se sociálními sítěmi jako je Facebook důležité, protože nám ukazují, jak žít nechceme. Jakmile si lidstvo řekne, že už nebude nadále tolerovat dosavadní nastavení internetových platforem, bude možná změna. Za nás jí ovšem nikdo neudělá. (Zuboff, 2019, s. 516–517)

Pohled autorky na podvojně využívání Facebooku by se dal shrnout tak, že síť zneužívají své uživatele. Lákají je do návykového prostředí, následují svůj obchodní model a k uživatelům v tomto ohledu nejsou úplně transparentní. Neříkají jim, kdy a jak sbírají jaká data, jak je využívají atd. A uživatelům, zdá se, to zatím nijak zásadně nevadí. Protože pokud by vadilo, dle Zuboff by přišla změna. Tento moment zatím nenastal, ale věří, že jednou nastane.

Jiný způsob přemýšlení o této problematice nám může ukázat Andrew Hoskins, jehož koncepty jsem rozvedla v první kapitole. Jak jsem již uvedla, věnuje se tzv. konektivnímu obratu, kde dochází k proměnám toho, jak myslíme, pamatujeme si, vzpomínáme a zapomínáme. V tomto ohledu Hoskins tvrdí, že lidé nejen že se opírají o nové technologie v tom, abych do nich mohli uložit své vzpomínky, ale jsou na nich přímo závislí. „Svět kolem nás se vytrácí, protože nutkavé digitální zaznamenávání a sdílení přítomnosti se stává důležitější než její prožívání.“ (Hoskins a Halstead, 2021, s. 677) Hoskins je přesvědčen, že lidé v digitálním zaznamenávání vidí určitý komfort. Cokoli, co si vyfotíme nebo natočíme, je nám teoreticky neustále k dispozici, můžeme se k tomu kdykoli vrátit, procházet naše vzpomínky. Jenže dle Hoskinse je to jen mylná představa. Vidí zásadní rozdíl v tom, co za digitální minulost existuje a v tom, která je nám přístupná. Jen proto, že jsme někde něco nahráli neznamena, že nám to je dostupné. (Hoskins a Halstead, 2021, s. 678) Je velmi pravděpodobné, že Hoskins odkazuje na (tichý) sběr dat, kterému jsem se i já věnovala v případě Facebooku v první analýze.

Hoskinsovy myšlenky v určitém smyslu lze propojit s přemýšlením o archivech tak, jak to dělal Foucault a které jsem se snažila popsat na samotném začátku své práce.

Hoskinsova digitální spící paměť je podobná tomu, co Larmans a Gielen označují jako „digitální historie, pro kterou zatím nemáme oči“ (Laermans a Gielen, 2007, s. 6) Nicméně v rámci Foucaultova přemýšlení o archivech by jí nejspíš pojímal trochu jiným způsobem. Případě Facebooku je možné říci, že ti, kteří vládou jsou správci Facebooku a ti, kterým je vládnuto, jsou jeho uživatelé. Garde-Hansen, kterou jsem v práci již také zmiňovala, se inspirovala jak Foucaultem, tak Derridou, ta vidí správce Facebooku jeho Derridovo archonty, kteří jsou: „„Vládci“ sítě, jež mají přístup k sebranému vědění a mohou ho interpretovat. Zároveň realizují princip těch, kdo velí a těch, kterým je veleno, protože ze svého postavení uplatňují právo a uživatelé jsou ti, kteří ho přijímají.“ (Garde-Hansen, 2009, s. 137) A je pravděpodobné, že některými myšlenkami se inspirovala i Zuboff, které jsem se věnovala výše, ve svém popisu konceptu dohledového kapitalismu a vztahu, mezi správci a uživateli sítí, jako je Facebook. Jeho správce vnímá také jako vlastníky moci.

Způsoby, jak pohlížet na to, co se vlastně děje můžou být různé. V této kapitole jsem se rozhodla zejména aplikovat ty, které jsem si vydefinovala již v první kapitole, jež dle mého názoru rozkrývají zajímavou praxi. Hlavním tématem této kapitoly bylo popsání podvojného přístupu k Facebooku. Jinak síť vnímají a využívají její správci a jinak její uživatelé. Správci následují svůj obchodní model, uživatelé komunikační a zábavné afordance sítě. S ohledem na první analýzu, kde jsem se věnovala pohledu správců sítě, lze na základě studií od Sinn a Syn (Sinn a Syn, 2014) nebo Nadkarni a Hofmann (Nadkarni a Hofmann, 2012) tvrdit, že dokud síť bude nabízet uživatelům funkce, které je budou bavit, budou Facebook používat. Otázka druhé analýzy z pohledu uživatelů a vedení osobních archivů se díky Cannelli a Musso (Cannelli a Musso, 2022) lze domnívat, že si nevhodnost sítě pro nahrávání významného materiálu uživatelé vůbec neuvědomují.

Závěr

Cílem mé práce bylo popsat a zjistit, jaká je situace na Facebooku s ohledem na archivy. Nejprve jsem představila několik teoretických rámců, pomocí kterých jsem uvedla do aktuální problematiky digitálních archivů. Následně jsem provedla dvě analýzy, kde jsem sledovala dva pohledy (správců a uživatelů), ze kterých vyšlo najevo, že správci a uživatelé sítě využívají každý k jiným cílům. V poslední kapitole jsem se snažila tuto problematiku popsat za pomoci obecnějších teoretických rámců a vztáhnout téma do širších kontextů.

Práci jsem začala myšlenkami Foucaulta, který byl jeden z prvních, jenž popsal nové vztahování se k tématu archivu. Mezi jeho hlavní myšlenky, které byly důležité pro celou práci, bylo jeho konceptualizování archivu jakožto abstraktní entity, ve které je možné realizovat moc. To mi umožnilo jeho další myšlenky aplikovat i na digitální typ archivu, kterému jsem se věnovala v dalších kapitolách. Na Foucaultovy myšlenky navazoval Jacques Derrida, který už přemýšlel o archivech s ohledem na vznikající nová média a internet; správce sítě považoval za archonty střežící sebrané vědění. Laermas s Gielenem se dále pokusili aplikovat Foucaultovy koncepty na nová média, konkrétně sledovali digitální archiv. Popisují jeho nestabilitu, princip konstantního zaznamenávání, aplikování moci tak, jak by ji nejspíš zamýšlel Foucault a přichází se zásadním východiskem, že jsme obklopeni digitální historií, pro kterou zatím nemáme oči.

V další části kapitoly jsem se snažila za pomoci textů od autorů, jako je Sian, Zhao, Cannelli a Musso nebo Garde-Hansen popsat, jak dnes vypadají digitální archivy. S ohledem na Foucaulta jsem se snažila o popsání určité linie, která se dodržuje i přes přechod archivů do digitálního světa. Stále fungují jako místo pro realizování moci, existuje dynamika mezi těmi, kteří vládou a těmi, kterým je veleno. V případě Facebooku ti, kteří vládou jsou správci sítě, naopak jeho uživatelé jsou ti, kterým je veleno. Správci rozhodují o tom, jak bude Facebook fungovat, jaké služby a funkce nabízet. Uživatelé se těmto rozhodnutím podřizují. Dále jsem se snažila ukázat, že sociální sítě, slouží nejen ke komunikaci, ale také jako prostor pro nahrávání a zaznamenání velkého množství naší digitální aktivity, vedení osobních archivů atd. Sledovala jsem téma dlouhodobosti / efemérnosti jak materiálu, tak sítě samotných.

Nakonec jsem uvedla Andrewa Hoskinse, který se na tuto problematiku dívá z pohledu paměti. Představila jsem jeho koncept konektivního obratu a další z toho

vycházející myšlenky, které popisují proměnu lidí a jejich schopnosti pamatovat si, vzpomínat, zapomínat a další. Důvodem je dle něj naše závislost zaznamenávat a nahrávat (často na sociální sítě, mezi které patří právě např. Facebook).

Druhou kapitolu jsem věnovala představení teoretického rámce pro provedení následujících analýz. Využila jsem knihu *Archives: Principles and Practices* od Laury Millar, ve které uceleně představuje teorii archivu. Důležité její pohlížení na archiv ze tří různých perspektiv, z pohledu obsahu, instituce a místa. Takový přístup je široce aplikovatelný a v mém případě v další kapitole přinesl zajímavé poznatky. Vzhledem k povaze Facebooku, který není možné sledovat z pohledu archivní instituce (protože jí není), jsem teoretický výklad této části omezila a neobjevil se ani v analýzách.

Třetí kapitola byla kapitolou praktickou. Po krátkém úvodu o Facebooku jsem prováděla konkrétní analýzy. Jak jsem se snažila ukázat, archivy jsou místem realizování moci. Aby bylo možné zjistit, jestli se takové praktiky týkají i Facebooku, bylo nutné ho sledovat ze dvou pohledů: z pohledu správců a z pohledu uživatelů. Analýzy jsem prováděla na základě praktického využití teorie Laury Millar, tzn. pohlížela jsem na archiv ze dvou různých pohledů, archiv jako materiál a archiv jako místo.

Analýza z pohledu správců přinesla zajímavé výsledky. Zaprvé (archiv jako materiál), síť sbírá tiše a netransparentně obrovské množství uživatelských dat, které mají potenciál archivního materiálu neboli archiválií. Facebook sebraná data ukládá, za pomoci strojů a umělé inteligence kombinuje a využívá. Procesy s tím spojené nejsou přístupné nikomu jinému než správcům sítě, proto není jisté, jaká data se ve Facebookových archivech nachází. Ovšem došla jsem k závěru, že s ohledem na definici archivního materiálu podle Millar ho není aktuálně v lidských ani technologických silách vyfiltrovat. Do budoucna má největší šanci umělá inteligence. Zadruhé (archiv jako místo) Facebook využívá tzv. Data Centra, obrovské haly plné počítačů, které udržují síť v chodu. Operují v nich algoritmy, které se starají o všechny procesy od akvizice, přes uchování, využívání až k mazání dat. Tyto procesy jsou opět přístupné pouze správcům sítě, není jisté, co všechno za materiál a v jakém stavu se v něm nachází, jak je využíván a jestli a kdy je mazán. A vzhledem k bezpečnosti takového úložiště ho nelze pokládat za „důvěryhodné digitální úložiště“, není dostatečně stabilní, bezpečné a transparentní s ohledem na *Podmínky používání* sítě.

Druhou analýzu jsem prováděla z pohledu uživatelů, opět jsem sledovala dva typy archivu. Zaprvé, uživatelé nahrávají na síť všechny typy materiálu, tak jak ho definuje

Millar. Zadruhé Facebook se pro mnohé uživatele stal místem pro vedení osobních archivů. Tyto archivy nemusí vždy splňovat podmínky archivního materiálu tak, jak je popisuje Millar, ovšem jedná se o hodnotný materiál pro samotné uživatele. V této části jsem zjistila, že uživatelé využívají funkce Facebooku k různým typům záznamů, od efemerních k archivním. Síť tuto rozmanitost nijak nereflektuje, a plně nenaplnuje ani jeden ze zmíněných způsobů využívání. Nicméně podle svých *Podmínek*, které každý uživatel stvrzuje při registraci do sítě, se Facebook řídí svými vlastními obchodními zájmy. To, že síť uživatelé chápou a využívají jinak, není pro Facebook nijak problematické.

Poslední čtvrtá kapitola se snažila zjištění zaopatřit obecnějším teoretickým rámcem této problematiky. Správci k síti přistupují z pohledu vlastních obchodních cílů, uživatelé s ohledem na archiv jako k místu, kde je bezpečně, stabilně a dlouhodobě uchován jejich hodnotný materiál (nebo naopak navždy zapomenut a smazán jejich efemerní materiál). Tento rozkol nutně přináší určité problémy, nicméně nezdá se, že natolik zásadní, aby to nějak významněji proměnilo chování správců a/nebo uživatelů. Představila jsem stanovisko Shoshany Zuboff, která se nevěnuje nutně tématu archivu, ale obecnému vztahu mezi správcem a uživateli sítě (konkrétně i v případě Facebooku). Kouká na vztah perspektivou „dohledového kapitalismu“, díky čemuž vidí správce sítě jako jednoznačné vlastníky moci a uživatele jako ty, kteří jsou využíváni. Její pojetí internetových platform jako míst, kde se realizuje moc, do určité míry souzní s pohledem Michela Foucaulta v oblasti archivů, které jsem v tomto bodě připomněla. Vrátila jsem se i k pohledu Andrewa Hoskinse a vztáhla praxi správců Facebooku, a praxi uživatelů Facebooku k fenoménu konektivního obratu, který ovlivňuje to, jak my lidé pracujeme se svou pamětí.

Veškeré získané informace mě vedou k několika zajímavým zjištěním. Tím prvním je téma vzpomínání a zapomínání s ohledem na nová média. Jak jsem několikrát uvedla na příkladu Facebooku, síť fungující v podobném nastavení sbírají od svých uživatelů obrovské množství dat. Uživatelé neví, která konkrétní data jsou sebrána, kdy, jakým způsobem, jak jsou uložena, využívána atd. Facebook a jemu podobné sítě mají archiv plný dat, který mohou využívat poměrně volně. Jak se ukazuje např. u funkce Facebook *Vzpomínky*, sebraná data sítě mohou využívat k manipulování svých uživatelů s ohledem na paměť, rozhodují totiž, které vzpomínky si mají uživatelé připomínat a které postupně zapomínat. Uživatelé tak dávají obchodním společnostem obrovskou moc k vládnutí nad nimi samotnými.

Další zjištění spočívá v tom, že digitální archivy mají oproti tradičním archivům své výhody, ale i nevýhody. Jednou z hlavních výhod je teoretická neomezenost velikosti úložiště a bezpečí uložených materiálů před přírodními vlivy. Na druhou stranu se v případě digitálních archivů objevují nové nevýhody, jako jsou bezpečnostní rizika z hlediska hackování archivů, spoléhání se na technologie (elektřina, internet, digitální zařízení), bez kterých by digitální archivy nemohly operovat a být přístupné. Pokud využíváme digitální archiv na sociálních sítích, přidávají se k nim další rizika, jako je náhlé ztracení veškerého materiálu z důvodu vypnutí sítě, smazání obsahu nebo ztráty přístupového jména a/nebo hesla. Ani digitální archivy nejsou bez rizik, uživatelé by je měli reflektovat a s ohledem na své archivní materiály adekvátně zareagovat např. vést si kopie materiálu i na dalších úložištích, zařízeních nebo v materiální podobě.

K digitálním archivům, zejména na sociálních sítích se pojí další problematika, kterou považuji za důležitou a měla by se jí věnovat pozornost nejen nyní, ale i do budoucna. Tou je otázka přístupnosti k materiálu uložených v digitálních archivech. Jak jsem ukázala na příkladu Facebooku, na síti můžou vznikat různé typy archivu, které mají z hlediska přístupnosti k materiálu omezení. V případě Facebooku je možné do určité míry ovlivnit, kdo všechno uvidí materiál, který uživatelé nahrají (vůči ostatním uživatelům), nicméně správcům je přístupný pravděpodobně vždy, v celé své míře. Na druhou stranu archiv, který si tvoří síť sama, je přístupný pouze jeho správcům, naopak uživatelům je dostupná jen velmi omezená část. Vlastnictví obsahu obou těchto archivů se stává komplikovanou otázkou, která není z Facebookem dostupných dokumentů jednoznačná. Je ale jisté, že vědění shromážděné v obou typech archivu je spíše dostupné správcům sítě než jeho uživatelům. A ti poté mají možnost s věděním pracovat (a třeba ho využívat k manipulování svých uživatelů, např. formou zmíněných Facebook Vzpomínek). Což může mít rozsáhlé následky.

Zároveň z toho vyplývá, že správci a uživatelé mají rozdílné pojmání sítě – uživatelé využívají zábavné a komunikační funkce sítě, správci následují své obchodní cíle. V praxi to vypadá tak, že uživatelé nahrávají na síť fotografie, videa, příspěvky, správci z nich čerpají záznamy o naší poloze nebo jaké zařízení používáme. Uživatelé lajkují, komentují, sdílí, správci sbírají informace o našich zájmech, typech příspěvků, které se nám líbí, dobu, kterou strávíme koukáním na videa. Uživatelé si píšou „soukromé“ zprávy, správci z nich zjišťují, jaká témata jsou pro nás aktuální. Všechny tyto správcovské aktivity ohledně sbírání dat probíhají tiše, uživatelé o nich nemají, jak vědět. I tyto procesy posilují moc správců

Facebooku nad uživateli. A otázky ohledně sběru a uchování dat, ale i jejich následného využívání se stávají velmi komplikované.

Ze všech těchto zjištění bych měla být schopna nejen potvrdit svou tezi, čímž je, že: Facebook s ohledem na archiv funguje pro jeho správce výrazně jinak než pro jeho uživatele. Ale zároveň jsem se snažila dojít k cíli mé práce, čímž bylo co nejpřesnější popsání, jak funguje archiv na Facebooku ze strany jeho správců i uživatelů, v čem se jednotlivé způsoby pojmání sítě liší a co je pro Facebook jako archiv specifické.

Zdroje

Andreyev, A. (2014) „Introducing data center fabric, the next-generation Facebook data center network“, *Engineering at Meta*, 14 listopad. Dostupné z: <https://engineering.fb.com/2014/11/14/production-engineering/introducing-data-center-fabric-the-next-generation-facebook-data-center-network/> [cit. 14. březen 2023].

Black, D. (2022) *Facebook-owned free apps are data-hungriest, study finds*, *Cybernews*. Dostupné z: <https://cybernews.com/news/facebook-owned-free-apps-are-data-hungriest-study-finds/> [cit. 30. listopad 2022].

Cannelli, B. a Musso, M. (2022) „Social media as part of personal digital archives: exploring users’ practices and service providers’ policies regarding the preservation of digital memories“, *Archival Science*, 22(2), s. 259–283. doi: 10.1007/s10502-021-09379-8.

Co jsou produkty společnosti Meta? (2023) *Facebook*. Dostupné z: <https://www.facebook.com/help/1561485474074139?ref=tos> [cit. 3. březen 2023].

Co shromažďujeme a co můžete udělat (2023) *Facebook*. Dostupné z: <https://www.facebook.com/privacy/guide/collection/> [cit. 4. březen 2023].

Confessore, N. (2018) „Cambridge Analytica and Facebook: The Scandal and the Fallout So Far“, *The New York Times*, 4 duben. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/2018/04/04/us/politics/cambridge-analytica-scandal-fallout.html> [cit. 8. květen 2023].

Deaktivace nebo odstranění účtu (2023) *Facebook*. Dostupné z: <https://www.facebook.com/help/250563911970368> [cit. 15. březen 2023].

Derrida, J. (1996) *Archive Fever: A Freudian Impression*. Chicago: University of Chicago Press. ISBN 0-226-14336-8.

Dixon, S. (2022) *Cambridge Analytica case: willingness to unsubscribe from Facebook France 2018*, *Statista*. Dostupné z: <https://www.statista.com/statistics/1094463/cambridge-analytica-willingness-to-unsubscribe-from-facebook-france/> [cit. 2. leden 2023].

Dixon, S. (2023a) *Facebook MAU worldwide 2023*, *Statista*. Dostupné z: <https://www.statista.com/statistics/264810/number-of-monthly-active-facebook-users-worldwide/> [cit. 12. červen 2023].

- Dixon, S. (2023b) *Meta global community MAU 2022*, Statista. Dostupné z: <https://www.statista.com/statistics/947869/facebook-product-mau/> [cit. 3. březem 2023].
- Eliassen, K. O. (2010) „The Archives of Michel Foucault“, in Røssaak, E. (ed.) *The Archive in Motion: New Conceptions of the Archive in Contemporary Thought and New Media Practices*. Oslo: Novus Press, s. 29–52. ISBN 978-82-7099-587-5.
- Ernst, W. (2013) *Digital memory and the archive*. Editoval J. Parikka. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press. ISBN 978-0-8166-8199-0.
- Foucault, M. (1994) „Le Mallarmé de J.-P- Richard“, in *Dits et Ecrits 1954–1988*. Gallimard. ISBN 978-2-07-076186-9.
- Foucault, M. (2002) *Archeologie věděni*. Praha: Hermann & synové. ISBN 80-239-0124-9.
- Garde-Hansen, J. (2009) „MyMemories?: Personal Digital Archive Fever and Facebook“, in *Save as... digital memories*. Basingstoke New York, NY: Palgrave Macmillan. ISBN 978-0-230-54252-5.
- Garde-Hansen, J., Hoskins, A. a Reading, A. (2009) *Save as... digital memories*. Basingstoke New York, NY: Palgrave Macmillan. ISBN 978-0-230-54252-5.
- Gilbert, B. (2018) *How Facebook makes money from your data, in Mark Zuckerberg's words*, *Business Insider*. Dostupné z: <https://www.businessinsider.com/how-facebook-makes-money-according-to-mark-zuckerberg-2018-4> [cit. 15. březem 2023].
- Hall, M. (2023) *Facebook | Overview, History, & Facts*, *Britannica*. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/Facebook> [cit. 3. březem 2023].
- Heiligenstein, M. X. (2022) *Facebook Data Breaches: Full Timeline Through 2022*, *Firewall Times*. Dostupné z: <https://firewalltimes.com/facebook-data-breach-timeline/> [cit. 15. březem 2023].
- Hern, A. (2019) „Myspace loses all content uploaded before 2016“, *The Guardian*, 18 březem. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/technology/2019/mar/18/myspace-loses-all-content-uploaded-before-2016> [cit. 9. červen 2023].
- Hogan, M. (2015) „Facebook Data Storage Centers as the Archive's Underbelly“, *Television & New Media*, 16(1), s. 3–18. doi: 10.1177/1527476413509415.

Hoskins, A. (2011) „Media, Memory, Metaphor: Remembering and the Connective Turn", *Parallax*, 17(4), s. 19–31. doi: 10.1080/13534645.2011.605573.

Hoskins, A. a Halstead, H. (2021) „The new grey of memory: Andrew Hoskins in conversation with Huw Halstead", *Memory Studies*, 14(3), s. 675–685. doi: 10.1177/17506980211010936.

Hunter, T. (2022) „What TikTok and Facebook may track with their in-app browsers", *Washington Post*, 14 září. Dostupné z: <https://www.washingtonpost.com/technology/2022/09/13/facebook-instagram-data-privacy/> [cit. 8. květen 2023].

Insider Intelligence (2020) *Facebook ranks last in digital trust among consumers*, *Business Insider*. Dostupné z: <https://www.businessinsider.com/facebook-is-consumers-least-trusted-social-media-platform-2020-9> [cit. 12. červen 2023].

Jacobsen, B. N. a Beer, D. (2021) „Quantified Nostalgia: Social Media, Metrics, and Memory", *Social Media + Society*, 7(2), s. 205630512110088. doi: 10.1177/20563051211008822.

Johnston, M. (2023) *How Does Facebook (Meta) Make Money?*, *Investopedia*. Dostupné z: <https://www.investopedia.com/ask/answers/120114/how-does-facebook-fb-make-money.asp> [cit. 3. březen 2023].

Kemp, S. (2023) *The Latest Facebook Statistics: Everything You Need to Know*, *DataReportal – Global Digital Insights*. Dostupné z: <https://datareportal.com/essential-facebook-stats> [cit. 12. červen 2023].

Laermans, R. a Gielen, P. (2007) „The archive of the digital an-archive", *Image & Narrative*, (17. The Digital Archive). Dostupné z: http://www.imageandnarrative.be/inarchive/digital_archive/laermans_gielen.htm [cit. 6. květen 2023].

„Lawsuits involving Meta Platforms" (2023) *Wikipedia*. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Lawsuits_involving_Meta_Platforms&oldid=1156471791 [cit. 12. červen 2023].

Lynch, M. (1999) „Archives in formation: privileged spaces, popular archives and paper trails", *History of the Human Sciences*, 12(2), s. 65–87. doi: 10.1177/09526959922120252.

- Marshall, C. C., Bly, S. a Brun-Cottan, F. (2007) „The Long Term Fate of Our Digital Belongings: Toward a Service Model for Personal Archives". arXiv. doi: 10.48550/arXiv.0704.3653.
- McMillan, R. (2013) „The Friendster Autopsy: How a Social Network Dies", *Wired*. Dostupné z: <https://www.wired.com/2013/02/friendster-autopsy/> [cit. 9. červen 2023].
- Meta Data Centers* (2023) *Meta Data Centers*. Dostupné z: <https://datacenters.fb.com/> [cit. 14. března 2023].
- Millar, L. A. (2017) *Archives: principles and practices*. 2. London: Facet Publishing. ISBN 978-1-78330-206-2.
- Millar, L. A. (2019) *Writer Editor Archivist Speaker*, *lauramillar.ca*. Dostupné z: <https://www.lauramillar.ca> [cit. 27. února 2023].
- Milmo, D. (2022) „Facebook sued for collecting personal data to target adverts", *The Guardian*, 21 listopad. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/technology/2022/nov/21/woman-launches-high-court-challenge-of-facebook-use-of-personal-data-for-ads> [cit. 8. květen 2023].
- Moeller, S. (2010) *the world UNPLUGGED, the world UNPLUGGED*. Dostupné z: <https://theworldunplugged.wordpress.com/> [cit. 13. červen 2023].
- Nadkarni, A. a Hofmann, S. G. (2012) „Why do people use Facebook?", *Personality and Individual Differences*, 52(3), s. 243–249. doi: 10.1016/j.paid.2011.11.007.
- Nodder, C. (2013) *Evil by Design: Interaction Design to Lead Us into Temptation*. Hoboken, USA: Wiley. Dostupné z: <https://www.amazon.com/Evil-Design-Interaction-Lead-Temptation/dp/1118422147> [cit. 13. červen 2023].
- Note, M. (2010) „Review of Archives: Principles and Practices by Laura A. Millar (New York: Neal-Schuman, 2010)." Dostupné z: https://www.academia.edu/9741355/Review_of_Archives_Principles_and_Practices_by_Laura_A_Millar_New_York_Neal_Schuman_2010_ [cit. 27. února 2023].
- O’Flaherty, K. (2021) *All The Ways Facebook Tracks You And How To Stop It*, *Forbes*. Dostupné z: <https://www.forbes.com/sites/kateoflahertyuk/2021/05/08/all-the-ways-facebook-tracks-you-and-how-to-stop-it/> [cit. 8. květen 2023].

Podmínky používání služby (2022) *Facebook*. Dostupné z: <https://www.facebook.com/legal/terms> [cit. 24. únor 2023].

Richter, F. (2018) *Infographic: U.S. Facebook Users Largely Unfazed by Recent Scandals*, *Statista Infographics*. Dostupné z: <https://www.statista.com/chart/13780/change-in-facebook-usage/> [cit. 2. leden 2023].

Satariano, A. (2023) „Meta Fined \$1.3 Billion for Violating E.U. Data Privacy Rules”, *The New York Times*, 22 květen. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/2023/05/22/business/meta-facebook-eu-privacy-fine.html> [cit. 12. červen 2023].

Shutting down Google+ for consumer (personal) accounts on April 2, 2019 (2019) *Currents Help*. Dostupné z: <https://support.google.com/googlecurrents/answer/9195133?hl=en> [cit. 9. červen 2023].

Siân, L. a et al (2013) *Rethinking the web as a personal archive*. doi: 10.1145/2488388.2488454.

Sinn, D. a Syn, S. Y. (2014) „Personal documentation on a social network site: Facebook, a collection of moments from your life?”, *Archival Science*, 14(2), s. 95–124. doi: 10.1007/s10502-013-9208-7.

Služby posílání zpráv na Facebooku (2023) *Facebook*. Dostupné z: https://www.facebook.com/legal/terms/eccc/contract_summary [cit. 11. březen 2023].

The Social Dilemma (2020). Režisér Jeff Orlowski. Dostupné z: Netflix [cit. 6. březen 2023]

Vzpomínky (2023) *Centrum nápovědy pro Facebook*. Dostupné z: <https://www.facebook.com/help/1056848067697293> [cit. 8. červen 2023].

Welland, S. (2018) „Book review: Archives Principles and Practices. 2nd Edition.”, 67, s. 1–1. doi: 10.1080/24750158.2018.1429795.

van der Werf, T. a van der Werf, B. (2022) „Will archivists use AI to enhance or to dumb down our societal memory?”, *AI & SOCIETY*, 37(3), s. 985–988. doi: 10.1007/s00146-021-01359-x.

Základní nastavení a nástroje pro soukromí (2023) *Centrum nápovědy pro Facebook*. Dostupné z: <https://www.facebook.com/help/325807937506242> [cit. 9. červen 2023].

Zásady komunity na Facebooku (2023) *Facebook*. Dostupné z: <https://transparency.fb.com/cs-cz/policies/community-standards/> [cit. 18. červen 2023].

Zásady ochrany osobních údajů (2023) *Facebook*. Dostupné z: https://www.facebook.com/privacy/policy/?entry_point=data_policy_redirect&entry=0 [cit. 11. březen 2023].

Zásady společnosti Meta týkající se používání souborů cookie (2023) *Facebook*. Dostupné z: <https://www.facebook.com/privacy/policies/cookies/> [cit. 4. březen 2023].

Zhao, X., Salehi, N., Naranjit, S., Alwaalan, S., Voids, S. a Cosley, D. (2013) „The many faces of facebook: experiencing social media as performance, exhibition, and personal archive“, in *Proceedings of the SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems. CHI '13: CHI Conference on Human Factors in Computing Systems*, Paris France: ACM, s. 1–10. ISBN 978-1-4503-1899-0. doi: 10.1145/2470654.2470656.

Zuboff, S. (2019) *The Age of Surveillance Capitalism*. New York: PublicAffairs. ISBN 978-1-61039-569-4. Dostupné z: <https://www.publicaffairsbooks.com/titles/shoshana-zuboff/the-age-of-surveillance-capitalism/9781610395694/> [cit. 1. květen 2022].